

บทที่ ๓

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายและการจัดเก็บภาษี ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาหลักธรรมที่สำคัญเกี่ยวกับการค้าขายที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนบุคคลที่มีอาชีพค้าขาย เพื่อให้การค้าขายเจริญรุ่งเรือง สามารถที่จะเลี้ยงตัวเองและครอบครัวและประสบกับประโยชน์สุขในปัจจุบัน และหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนบุคคลที่มีหน้าที่ในการเสียภาษีอากรและผู้มีหน้าที่จัดเก็บภาษีราษฎร ซึ่งการเก็บภาษีนี้จัดเป็นหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณของพระราชาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีธรรมะกำกับอยู่ด้วย ผู้วิจัยจะจัดกลุ่มหลักธรรม ๒ กลุ่ม คือ (๑) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าขาย (๒) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสียภาษีและจัดเก็บภาษี โดยจะศึกษาค้นจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลัก

๓.๑ หลักธรรมเกี่ยวกับการค้าขาย

ผู้ที่จะประกอบอาชีพค้าขาย ต้องมีความชำนาญในการค้าขายจึงจะสามารถนำพาธุรกิจของตนให้ประสบผลสำเร็จได้ การค้าขายนั้นมักจะถือเอาประโยชน์คือกำไรเป็นที่ตั้งโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องนั้นเป็นการค้าที่ขาดศีลธรรม ผู้ประกอบการค้าขายจึงจำเป็นจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ฉ้อโกง มีความหวังดีต่อลูกค้า และมีความรับผิดชอบ เช่นนี้การค้าขายจึงจะเป็นการทำงานและอาชีพที่ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น เป็นการค้าขายด้วยความสุจริตไม่มองข้ามคุณค่าทางจิตใจและให้ความสำคัญแก่เพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่เห็นแก่ได้ เช่น มีการปลอมแปลง ปลอมปนสินค้า ใช้เครื่องชั่ง เครื่องตวงวัดโกง สับเปลี่ยนสิ่งของ เป็นต้น ในเนมิราชชาดก ๑ กล่าวไว้ว่า

“สัตว์นรกบางพวกเคยเป็นมนุษย์มีตำแหน่งหน้าที่ให้ลดราคาซื้อลงจากราคาขาย ทำการโกงด้วยตาชั่งโกง เพราะโลกในทรัพย์ปกปิดการโกงไว้ เหมือนคนเมื่อจะฆ่าปลาเอาเหยื่อปกปิดเบ็ดไว้” การเอาเปรียบผู้อื่นด้วยการฉ้อโกง นอกจากจะเป็นการผิดกฎหมายแล้วยังผิดศีลธรรมอีกด้วย

๑ พุ.ชา.ม.(ไทย) ๒๔/๔๙๐/๒๘๕.

๓.๑.๑ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์กับอาชีพค้าขาย

เป็นที่ทราบกันว่าพระพุทธเจ้า ตรัสสอนหลักธรรมทั้งเป็นโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยงชีพแก่บุคคลอาชีพต่างๆ ในจำนวนอาชีพทั้งหลาย ที่มีในสมัยพุทธกาลนั้น อาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่บุคคลที่เป็นเศรษฐีจะนิยมประกอบการ ทุกอาชีพต้องมีหลักธรรมในการกำกับการทำอาชีพ เพื่อการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

ในทีฆชาดกสูตร^๒ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักธรรมที่น่าสนใจ คือ ทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐีใช้คำย่อว่า (อุ) (อา) (กะ) (สะ) อาจเรียกสั้นๆ ว่า ทฤษฎีธรรมมีกัตถะ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมที่อำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้น รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ จึงจะเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง ปฏิบัติตามหลักธรรมสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

ก. อุฏฐานสัมปทา

อุฏฐานสัมปทา หมายความว่า กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยการทำงานใด จะเป็นกสิกรรม พาณิชยกรรม โครวัชกรรม เป็นช่างศร รับราชการ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุปายในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา เป็นความพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงาน ฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาหาวิธีการที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพ ทำธุระหน้าที่ของตนที่ดี ขยันตั้งใจทำงาน ย่อมมีโอกาสร่ำรวยได้

ในสมัยพุทธกาล มีพระภิกษุรูปหนึ่ง ได้ปฏิบัติธรรมแล้วความเกิดข้อสงสัย คิดว่าตนแม้จะบำเพ็ญเพียรต่อไป ก็ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ จึงเดินทางกลับไปเขตวันมหาวิห อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้ให้กำลังใจเทศน์โปรดเกี่ยวกับเรื่องควาร พยายาม ความพยายาม

^๒ อ.อุ.อุฏฐก.(ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

ดังกล่าวปรากฏในเรื่องวันฉัตรมงคล “ที่กล่าวถึงพ่อค้าที่ออกค้าขายตามเมืองต่าง ๆ เมื่อการค้าขายขาดน้ำก็ได้อาศัยความพยายามขุดน้ำจากทะเลทรายมาประทังชีวิตให้รอดมาได้ จึงพอเป็นอุทาหรณ์ได้ว่า ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จย่อมอยู่ที่นั่น ดังพุทธพจน์ ใน วันฉัตรมงคล ปรากฏความว่า “ชนทั้งหลายผู้ไม่เกียจคร้าน ขุดภาคพื้นดินที่หนทางกลางทะเลทรายได้พบน้ำที่กลางทะเลทรายอันราบเรียบ ฉันทิ มุนีผู้ประกอบด้วยความเพียรและกำลังไม่เกียจคร้าน พึงประสบความสำเร็จ ฉันทัน”^๔

คนส่วนมากเมื่อเห็นว่างานใกล้สำเร็จมักจะประมาททำให้เกิดความเสียหาย เมื่อเริ่มต้นที่ดีแล้วให้พยายามต่อไป อีกไม่นานก็จะพบกับความสำเร็จ การทำงานที่ตนเองถนัดเช่น อาชีพข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ พ่อค้า ชาวไร่ ชาวนา ประกอบอาชีพสุจริต เป็นคนขยันยอมไม่ปล่อยให้เป็นคนว่างงาน หากมีความขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพของตน มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับงานที่ตนกระทำอยู่เป็นอย่างดี เอาใจใส่ดูแลงานให้มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักของอิทธิบาท ๔ คือ

- ๑) มีความพอใจในอาชีพการงานของตน (ฉันทะ)
- ๒) มีความขยันหมั่นเพียรดูแลกิจการงานตนเองด้วยความอดทนอดกลั้น (วิริยะ)
- ๓) มีจิตใจจดจ่อมีความตั้งใจที่จะกระทำกิจการงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ (จิตตะ)
- ๔) หมั่นพิจารณาพิจารณาเพื่อพัฒนากิจการงานของตนเองให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป (วิมังสา)

กล่าวได้ว่า หากมีความขยันหมั่นเพียรประกอบกิจการงานของตนด้วยดี ย่อมจะได้รับผลตอบแทนที่ดี และคุ้มค่า ผู้ที่เกียจคร้านในการทำงานย่อมเสื่อมจากโภคทรัพย์ที่ควรจะได้ ย่อมไม่เจริญทั้งทางโลก และทางธรรม เกียจคร้าน หมายถึง ความรู้สึกที่ไม่อยากจะทำ หรือคิด หรือไม่อยากแสดงอาการใดๆ คนจนส่วนใหญ่ มีนิสัยหรือ ยึดทัศนคติที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเอง เช่น มีนิสัยเกียจคร้าน ไม่พึ่งพาตนเอง ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย รักความสบาย ไม่นิยมทำงานหนักเพราะเห็นว่ามีรายได้น้อย ขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน (ไม่มีผู้ให้กู้ยืม) ผู้เกียจคร้านย่อมยกเหตุผลเป็นการอ้าง ความเกียจคร้านมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ^๕

^๓ ดูรายละเอียดใน พ.ร.บ.อ.ก.อ. (ไทย) ๓/๑๗๑-๑๗๗.

^๔ พ.ร.บ.อ.ก.อ. (ไทย) ๒๗/๒/๑.

^๕ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๕๓/๒๐๕.

๑. มักอ้างว่า ‘หนาวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
 ๒. มักอ้างว่า ‘ร้อนเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
 ๓. มักอ้างว่า ‘เวลาเย็นเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
 ๔. มักอ้างว่า ‘เวลายังเช้าเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
 ๕. มักอ้างว่า ‘หิวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
 ๖. มักอ้างว่า ‘กระหายเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างผิดเพี้ยน
- การทำงานอยู่อย่างนี้ โภคะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความเสื่อมสิ้นไป

หลักธรรม อุฏฐานสัมปทา ที่กล่าวถึงผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงาน ประกอบด้วยการใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบาย ในการประกอบอาชีพค้าขาย จึงเหมาะที่จะนำมาปรับปรุงใช้ในวิชาชีพของตนถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการ‘หน้าที่การทำงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตร’หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี การเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการทำงาน กสิกรรม พาณิชยกรรม โครวัชกรรม รักรัชกรรม รักรัชการฝ่ายทหาร รักรัชการฝ่ายพลเรือน หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุบายในการทำงานนั้น สามารถจัดทำได้ความขยันที่ประกอบด้วยปัญญา คนที่สร้างฐานะทางเศรษฐกิจได้สำเร็จ ก็เพราะได้ฝึกฝนอบรมตนเองให้มีความขยันหมั่นเพียรเป็นนิสัยความเพียรพยายามในการแสวงหาปัญญาอยู่ตลอดเวลาไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ^๖

ข. อารักขสัมปทา

อารักขสัมปทา หมายความว่า กุลบุตรในโลกนี้มีโรคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยศขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโรคทรัพย์นั้นด้วยคิดว่าทำอย่างไร โรคทรัพย์เหล่านี้ของเราจึงจะไม่ถูกพระราชา รับ โจรไม่ลัก ไฟไม่ไหม้ น้ำไม่พัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่ลักไปนี้เรียกว่า อารักขสัมปทา ^๗

^๖ อ.อุ.อุ.อุ. (ไทย) ๒๓/๗๖/๓๙๐.

^๗ อ.อุ.อุ.อุ. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๔๕

เมื่อหาทรัพย์มาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม จึงจำเป็นต้องรักษาคุ้มครอง โภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ไม่ให้ถูกลักขโมย หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษา โภคทรัพย์และผลงาน ที่ตนได้ทำไว้ ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียไป รู้จักใช้สอย ในสิ่งที่จำเป็น รู้จักเก็บหอมอมริบ สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้ บางคนแม้จะขยันทำมาหากิน มีรายได้พอสมควร แต่ไม่อาจตั้งตัวได้เพราะขาดหลักธรรมข้อนี้ คือ รู้แต่จะหาทรัพย์ แต่ไม่รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ เพื่อที่จะรักษาทรัพย์ที่ตนหามาได้ให้อยู่ยาวนานๆจะต้องหลีกเลี่ยงไม่หมกมุ่นในอบายมุข ๖ ประการ^๔ ได้แก่

- ๑) ไม่หมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุข แห่งโภคะ ทั้งหลาย
- ๒) ไม่หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืนเป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย
- ๓) ไม่เที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย
- ๔) ไม่หมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย
- ๕) ไม่หมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย
- ๖) ไม่หมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

คนขยันหมั่นเพียรในการทำงานไม่ประมาท รู้วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ฉลาดในการรักษาทรัพย์ที่หามาได้ เพื่อรักษาทรัพย์สินให้อยู่ได้นานๆ ในกุศลสูตร^๕ กล่าวไว้ดังนี้ ๑) แสวงหาพัสดุที่หายไป เมื่อมีสิ่งของพัสดุเครื่องใช้ต่างๆหายไป หหมดไป หามาไว้คืน

- สิ่งของต่างๆ ที่สูญหายไป หรือเงินทองที่ใช้สอยไปทุกวันๆหาทางนำมาชดเชย
- ๒) ซ่อมแซมพัสดุที่เก่าคร่ำคร่า บุรณะซ่อมแซมของเก่าหรือของที่ชำรุด หากชำรุดไปหรือเสียหายไปซ่อมแซมปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สภาพให้เหมือนเดิม

^๔ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^๕ ดูรายละเอียดใน อง.ปญจ. (ไทย) ๒๑ /๒๕๘/๓๗๕.

๓) รู้จักประมาณในการบริโภค ประมาณในการบริโภคสมบัติ ใช้อย่างทะนุถนอม ใช้
อย่างประหยัด ใช้ให้สมคุณค่า

๔) ตั้งสติหรือบุรุษผู้มีศีลให้เป็นใหญ่ในเรือน ให้ดูแลกิจการและทรัพย์สินที่ตนหามาได้

การรักษาจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าในการหาทรัพย์ เพื่อให้บรรลุแก่ประโยชน์ใน
การที่จะรักษาทรัพย์สินที่ตนหามาได้ ควรนำหลักธรรม อารักขสัมปทา มาปฏิบัติดูแลกิจการ
ค้าขาย สามารถคุ้มครองโภคทรัพย์และสร้างเนื้อสร้างตัวได้ ย่อมประสบความสำเร็จในอ
ค้าขายถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วย
ความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้ ันตรายหรือเสื่อมเสีย
หลักธรรมอารักขสัมปทาสอนให้รู้จักเก็บออม ประหยัด มัธยัสถ์ รวมความถึงรู้จักบริหารการใช้จ่าย
และดูแลรักษาทรัพย์สินจากเงินที่เราขยันหามาด้วยอาชีพที่สุจริต เพื่อเป็นหลักประกันให้
อนาคต เป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต ก่อนที่ ะลงทุนในอะไร ควรที่จะศึกษา
ข้อมูลให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ กลั่นกรองด้วยปัญญาไม่หยาบยืมเอาเงินในอนาคต (หนี้รูปแบบต่าง ๆ)
มาใช้ก่อน โดยบีบคั้นจากความโลภเป็นการสร้างเสริมนิสัยการใช้จ่ายที่ไม่ดี

การจะรักษาทรัพย์ให้ได้นั้นจำเป็นอย่างอย่างที่จะต้องมีความรอบคอบด้วยหากรั
ปัญญาแล้ว ทรัพย์สินที่พ่อแม่มอบไว้ให้แม้จำนวนมากก็รักษาไว้ไม่ได้

ค. กัลยาณมิตตตา

กัลยาณมิตตตา หมายความว่า กุศลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจริญ สันทนากับคน
ในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งครัด หรือคนแก่ผู้เคร่ง
ครัดก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีลถึงพร้อมด้วยจาคะและถึงพร้อมด้วยปัญญา คอย
ศึกษาสัทธาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาศีลสัมปทาของท่านผู้ถึง
พร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และ
คอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควรนี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตา^{๑๐}

^{๑๐} อรรถกถา. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๔๕

ในทางพระพุทธศาสนาตระหนักถึงเรื่องนี้เป็นอย่างมากเพราะมนุษย์ไม่สามารถจะอยู่ได้โดยลำพัง จำเป็นจะต้องมีการคบหาสมาคมกันเป็นมิตร เพื่อช่วยเหลือการงาน หรือปัญหาต่างๆ ร่วมกัน ศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถผู้นำเคารพนับถือ และมีความสมบัติ เกื้อกูลแก่อาชีพการงาน ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรมหาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่เบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ชีวิตผู้อื่น และสังคม รู้จักคบหากัลยาณมิตร มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณปัญญามีความสามารถ ซึ่งจะช่วยสนับสนุน ชักจูง ชี้แนะ เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อหนุนแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้า ในการศึกษาอบรม การครองครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมาปฏิบัติ อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี^{๑๑} จะทำให้เรามีชีวิตที่พัฒนาไปในทางที่ดี มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ถ้าคบกับคนพาลเป็นมิตรก็จะทำให้ชีวิตมีแต่ความตกต่ำเสียหาย

คนพาลหมายถึง บุคคลที่ดำเนินชีวิตปกติด้วยกายทุจริต วาจาทุจริต ใจทุจริต เป็นคนมีอหิชาตัณหาชั่วร้าย เกรง ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี ไม่ฟังเหตุฟังผลของใครยอมทำตนเองและเหล่าคนที่ทำตามพินาศด้วยความเห็นผิด ภัยทุกชนิดย่อมเกิดจากคนพาล อันตรายทุกอย่างย่อมเกิดจากคนพาล อุปสรรคทุกอย่างเกิดจากคนพาล เพื่อที่จะทราบว่าเป็นอย่างไร พระองค์ก็ได้ตรัสสิ่งตรงกันข้ามไว้ให้พิจารณาโดยบอกลักษณะของคนพาลไว้ว่า

๑) คนพาลเมื่อคิด ย่อมคิดแต่ในเรื่องที่ไม่ดี มีความเห็นผิดด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ อภิชฌา และพยาบาท

๒) คนพาลเมื่อจะพูด ย่อมพูดในสิ่งที่ไม่ดี มีการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจือเหลวไหลไร้สาระไม่เป็นประโยชน์และ

๓) คนพาลเมื่อจะทำ ย่อมทำแต่สิ่งไม่ดี มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤติดิในบุตถรรพยาผู้อื่น^{๑๒}

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhism, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

^{๑๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๖/๑๙๐.

การคบคนดี ไม่คบคนชั่ว ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ความเป็นผู้มีมิตรที่ดี บางอย่างต้องอาศัยผู้อื่นช่วยทำ ช่วยคิด จึงสำเร็จได้ ด้วยความจำเป็นบังคับ จึงต้องคบมิตร เพื่อได้ อาศัยในคราวจำเป็นการคบเพื่อน เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ที่จะนำชีวิตไปสู่ความเสื่อมความ พินาศหรือสู่ความเจริญงอกงาม พึงหลีกเลี่ยงมิตรเทียมและเลือกคบหาคนที่เป็มิตรแท้บุคคลที่ ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูงตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดี และความสุข เจริญก้าวหน้าพัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกันหรือเป็นมารดาบิดาครู อาจารย์ ผู้ร่วมธุระร่วมกิจหรือร่วมอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน ชอบพอรักใคร่ คบหากันอยู่ที่ความมี ใจหวังดีปรารถนาดีต่อกันเรียกว่ากัลยาณมิตรมีคุณสมบัติ ที่เรียกว่ากัลยาณมิตรธรรม หรือธรรมของ กัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ^{๑๓}

- ๑) **ปิโย** น่ารัก ด้วยมีเมตตา เป็นที่สบายจิตสนิทใจ ชวนให้อยากเข้าไปหา
- ๒) **ครุ** นำเคารพ ด้วยความประพฤตินักแน่น เป็นที่พึ่งอาศัยได้ ให้รู้สึกอบอุ่นใจ
- ๓) **ภาวนีโย** นำเจริญใจ ด้วยความเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตน ควรเอาอย่าง ให้ระลึกและ เอย่อย่างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
- ๔) **วัตตา** รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- ๕) **วจนักขโม** อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม ตลอดดฯ เสนอแนะวิพากย์วิจารณ์
- ๖) **คัมภีรญจะ** ถกถึง กัดตา แกล้งเรื่องล้อลิกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้ เข้าใจและสอนให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
- ๗) **โน จัญฐาเน นิโยชเย** ไม่ชักนำไปในอสุราน คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่อ เหลวไหลไม่สมควร

การคบหา กัลยาณมิตร จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเราต้องอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน รู้จักกัน ค้าขายติดต่อกันซึ่งจะช่วยสนับสนุน ชักจูง ชี้ช่อง เป็นแบบอย่างได้ ตลอดจนเป็นเครื่อง อุดหนุนเกื้อหนุนแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าในอาชีพค้าขายเป็นไปด้วยดีกุลบุตรในโลกนี้ว่าง เหมาะสม เจรจา สนทนากับคนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคนหบดี บุตรคนหบดี คน

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๖.

หนุ่มผู้เคร่งศีล หรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา คอยศึกษาสัทธาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ตามสมควรคอยศึกษาศีลสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร นี่เรียกว่า กัลยาณมิตตตา^{๑๔}

การค้าขายนั้นต้องอาศัยมิตรสหายที่ดีปฏิบัติเหมือน อุตตรทิศ^{๑๕} (ทิศเบื้องซ้ายคือมิตรสหาย) ๕ ประการ คือ

- ๑) เพื่อแบ่งปัน
- ๒) พุดจามน้ำใจ
- ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๔) วางตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์กัน
- ๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกันและประกอบด้วยสังคหวัตถุ ๔^{๑๖} ได้แก่

ก. ทาน (การให้) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้โดยเฉพาะภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย แผ่นดินไหว เป็นต้น อุบัติภัยเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้น อาจทำให้เราถึงกับสิ้นเนื้อประดาตัว ไม่มีสมบัติเหลือติดตัว ไม่มีบ้านที่จะพักอาศัย ไม่มีอาหารที่จะรับประทาน แต่ถ้าเรามีเพื่อนที่ดี เพื่อนที่เป็นมิตรอุปการะ ช่วยเหลือให้เราไปพักอาศัยอยู่ด้วย มีที่อยู่พอกินจนกว่าเราจะสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ก็นับว่าเพื่อนผู้นั้นเป็นกัลยาณมิตรที่ดี

ข. ปิยวาจา (กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ) พุดจาไพเราะ มีน้ำใจ เพื่อนที่ดีต้องคอยแนะนำ ประโยชน์ ให้เพื่อนได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง บางสิ่งบางอย่างที่เราไม่รู้ แต่เพื่อนไม่รู้และสิ่งนั้น น่าจะเป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ก็ควรบอกให้เพื่อนรู้ไว้ ให้รู้เล่ห์เหลี่ยมคดโกงของคนอื่น เช่น ในเรื่อง คดโกงทางการค้า บอกทางสุขทางสวรรค์ให้เพื่อน คนบางคนเมื่อประสบกับปัญหาหนักเกิด ความเครียด เพื่อนที่ดีก็จะช่วยแนะนำให้เพื่อนดำเนินชีวิตอยู่บนเส้นทางที่ถูกต้อง ที่สังคมยอมรับ และเป็นเส้นทางที่จะทำให้เพื่อนมีความสุข ช่วยพุดเสริมสนับสนุน ให้กำลังใจสู้ต่อไป

^{๑๔} อภ.อภฺรฐก.(ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๑.

^{๑๕} ที.ป.า.(ไทย) ๑๑/๒๗๐/๒๑๔.

^{๑๖} อภ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๒๒/๕๐-๕๑, ๒๕๖/๓๗๓.

ค. อดทนอดกลั้น (ประพฤติประโยชน์) เพื่อนเจ็บไข้ ช่วยรักษาพยาบาล การเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบ เมื่อป่วยไข้มีเพื่อนมาเยี่ยมเยียน ช่วยดูแล รักษาพยาบาล ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อนไม่ให้เกิดเสียหาย เมื่อเพื่อนเดือดร้อน มีภัยอันตรายก็ต้อง คอยช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างเต็มที่ ต้องเป็นคนมีน้ำใจ มีจิตใจเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและ กัน สิ่งใดที่พอจะช่วยกันได้ก็ช่วยกันไปตามกำลังความสามารถ เพื่อนแท้เมื่อเห็นเพื่อนมีความทุกข์ ก็จะต้องมีความรู้สึกเป็นทุกข์ไปกับเพื่อนด้วย จะต้องแสดงความเสียใจเมื่อเพื่อนสูญเสียสิ่งที่ตนรัก จะต้องคอยเยี่ยมเยียนปลอบประโลม และหาทางช่วยเหลือให้เพื่อนคลี่คลายจากทุกข์

ง. สมนัดตตา (วางตนเสมอต้นเสมอปลาย) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน อุปการะช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน คอยตักเตือนเพื่อน ให้ตั้งอยู่ในความดีวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน กัลยาณมิตรควรจะต้องคอยบอก คอยเตือนให้เพื่อนรู้สิ่งที่ควรรู้ สิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่เพื่อน เช่น ทราบว่าจะมีคนปองร้ายเพื่อน ทำร้ายเพื่อนก็ช่วยบอกเพื่อนให้มัดระวังตัวไว้ จะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อ ของผู้ปองร้าย เป็นต้น

ง. สมชีวิตา

สมชีวิตา หมายความว่า กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่ง โภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่าย อย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ เปรียบเหมือนคนชั่ง ของ หรือลูกมือของคนชั่งของ ยกตาชั่งขึ้นดูก็รู้ว่า ต้องลดลงเท่านี้หรือเพิ่มขึ้นเท่านี้ ฉะนั้น กุลบุตร ก็ฉันนั้นเหมือนกัน^{๑๖} รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโ ทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแ พพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเรา เกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับน้อย แต่เลี้ยงชีพอย่าง ฟุ่มเฟือย ก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เหมือนคนกินผลมะเดื่อ ถ้ากุลบุตร

^{๑๖} อภ.อภ.ฐก.(ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๖

นี้มีรายรับมาก แต่เลี้ยงชีวิตอย่างฝืดเคืองก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้จักตายอย่าง'

สมฐานะ แต่เพราะกุลบุตรนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้ว เลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ นี่เรียกว่า สมชีวิตาคือกุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า'ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ'เปรียบเหมือนคนซึ่งของหรือลูกมือของคนซึ่งของ ยกตราซึ่งขึ้นดูก็รู้ได้ว่า'ต้องลดลง

เท่านี้หรือเพิ่มขึ้นเท่านี้ฉันใด กุลบุตรก็ฉันนั้นเหมือนกันรู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์ และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิด'ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ' มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย^{๑๘} สมชีวิตา ความถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีพให้พอเหมาะพอดีกับกำลังทรัพย์ที่หามาได้ โดยใช้จ่ายให้เหมาะสมไม่ตระหนี่หรือขี้นิยวจนเกินไปหรือใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือยเกินไปรู้จักประมาณในการใช้จ่าย รู้จักใช้ทรัพย์ที่ มาได้ให้เกิดคุณประโยชน์ เรียกว่า ประโยชน์ที่เกิดจากโภคทรัพย์ & ประกอบด้วยการค้าขายหรือการแลกเปลี่ยน รวมถึงการมั่งคั่งจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมเป็นสำคัญ

๓.๑.๒ การค้าขายต้องห้าม ๕ ประการ

ผู้ประกอบการค้าไม่ควรละเลย ควรที่จะพิจารณาให้รอบครอบ มิใช่ว่าจะค้าขายสินค้าอะไรก็ได้ "ที่ทำกำไรได้ดี" จะต้องคำนึงถึงว่าจะขายสินค้าอะไร เพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมโลกอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนกัน ต้องมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเอื้ออาทรต่อกัน การค้าขายโดยสุจริต อันได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบ คือ ไม่โกงหรือหลอกลวง บีบงัดขู่เข็ญ ต้องไม่ค้าขายสิ่งที่เบียดเบียนชีวิตมนุษย์และสัตว์ ได้แก่ มิจฉวนิชชา & ประการ^{๑๙} คือ

^{๑๘} อภ.อภ.ฐก.(ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๙๕.

๑. **สัตตวนิชชา**^{๒๐} คือ การขายสัตตวารุช ได้แก่ อารุชปิ่น อารุชเคมี ระเบิด อารุชอื่น ๆ เป็นต้น อารุชเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกัน จะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกจะไม่เกิดสันติสุข

๒. **สัตตวนิชชา**^{๒๑} หมายถึง การค้าขายสัตว์ ได้แก่ การค้าขายเด็ก การค้าทาส ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ

๓. **มังสวณิชชา**^{๒๒} หมายถึง การค้าขายเนื้อหรือสัตว์มีชีวิต สำหรับนำไปฆ่าเพื่อเป็นอาหาร เป็นการส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ ๑ คือ ปาณาติบาต

๔. **มัชชวณิชชา**^{๒๓} หมายถึง การค้าขายของมีนเมา ตลอดจนการค้าสารเสพติดทุกชนิด

๕. **วิสวณิชชา**^{๒๔} หมายถึง การค้าขายยาพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสัตว์

^{๒๐} การค้าขายสัตตวารุช หมายถึงการให้สร้างอารุชแล้วขายอารุชนั้น, อญ.ปญจ. .อ. ๓/๑๗๗/๖๘, ที่ห้ามค้าขายก็เพราะการค้าขายอารุช เป็นเหตุให้ทำความผิดก่อโทษแก่ผู้อื่นได้, อญ.ปญจ. .ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖, อ้างใน อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๕๕.

^{๒๑} การค้าขายสัตว์ ในที่นี้หมายถึงการค้าขายมนุษย์ ที่ห้ามค้าขายก็เพราะการค้าขายมนุษย์ทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพ, อญ.ปญจ. .อ. ๓/๑๗๗/๖๘, อญ.ปญจ. .ฎีกา. ๓/๑๗๗-๘/๖๖, อ้างใน อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๕๕.

^{๒๒} การค้าขายเนื้อ หมายถึงการเลี้ยงสัตว์มีสุกรเป็นต้นไว้ขาย หรือการขายเนื้อสัตว์ ที่ห้ามค้าขายก็เพราะการค้าขายเนื้อเป็นเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์, อญ.ปญจ. .อ. ๓/๑๗๗/๖๘, อญ.ปญจ. .ฎีกา. ๓/๑๗๗-๘/๖๖, อ้างใน อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๕๕.

^{๒๓} การค้าขายของมีนเมา หมายถึงการให้ปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามค้าขายก็เพราะการค้าขายของมีนเมาเป็นเหตุให้มีการดื่มแล้วเกิดความประมาท, อญ.ปญจ. .อ. ๓/๑๗๗/๖๘, อญ.ปญจ. .ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖, อ้างใน อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๕๕.

^{๒๔} การค้าขายยาพิษ หมายถึงการให้ทำยาพิษแล้วค้าขายยาพิษนั้น การค้าขาย ๕ ประการนี้ อุบาสกไม่ควรทำทั้งด้วยตนเองและไม่ควรชักชวนบุคคลอื่นให้ทำด้วย, อญ.ปญจ. .อ. ๓/๑๗๗/๖๘, อ้างใน อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๕๕.

การค้าขายที่ชอบธรรมจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม หลักการที่ยืนยันเรื่องนี้ก็คือสัมมาอาชีวะในมรรค ๘ และเบญจธรรมข้อที่ ๒ ที่มุ่งให้ทำการประกอบอาชีพที่สุจริตโดยใช้ศักยภาพทางร่างกาย สติปัญญาของตนนำมาประกอบอาชีพที่เป็นประโยชน์และจะให้ความสำคัญต่อ ความยุติธรรม มิใช่มุ่งเพื่อให้ได้ประโยชน์ส่วนตัวอย่างเดียว อย่างเช่นพฤติกรรมของพ่อค้าแม่ค้าบางคน ปลอมแปลงสินค้า โก่งตราชั่ง ใช้สารฟอร์มาลินแช่ เนื้อ ปลา และผักเพื่อให้ดูสดเสมอ โดยไม่คำนึงถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับผู้บริโภคคุณสมบัติของผู้ที่จะทำการค้าขายที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความชำนาญในสินค้าที่จะทำการค้าขายและต้องเป็นผู้มีความ ขยัน ซื่อสัตย์ มีเครดิตในการประกอบการค้าเพราะถ้าไม่มีความ ขยัน ซื่อสัตย์แล้วก็จะไม่สามารถติดต่อและหาผู้สนับสนุนทางด้านเงินทุนในการค้าและการค้าขายที่ไม่ควรทำคือการค้าขายอาวุธ การค้าขายมนุษย์ สำหรับการค้ามนุษย์นั้นไม่ว่าจะค้าในรูปแบบใดก็ตามควรถูกประณามว่าเป็นความชั่วร้ายเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน พึงละเว้นการค้าขายใน มิฉฉาวฉิบา๕ การค้าขายนั้นต้องค้าขายด้วยความสุจริตไม่มองข้ามคุณค่าทางจิตใจและให้ความสำคัญแก่เพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมโลกกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่เห็นแก่ ด้ เช่น มีการปลอมแปลง ปลอมปนสินค้า ใช้เครื่องตวงวัดโก่งสับเปลี่ยนสิ่งของ เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นกา กฎหมายแล้วยังเป็นการผิดศีลธรรมอีกด้วย อันเป็นท่าทีของพระพุทธศาสนาที่สอนแก่ผู้ที่จะทำการประกอบอาชีพค้าขายเป็นบุคคลที่รู้จักการกินอยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่ง โภคทรัพย์ เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก รู้จักกำหนดรายได้แล รายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย เลี้ยงชีวิตต สมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ เมื่อหาทรัพย์ได้ ๖ ต้องกินต้องใช้ แต่ต้องกินต้องใช้อย่าง ประหยัด ไม่ให้ฝืดเคืองจนเกินไป ไม่ให้ ฟุ่มเฟือยจนเกินเหตุ เรียกว่า เดินทางสายกลาง การ ประหยัดจนเกินเหตุมีปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเช่นกันคือ ในเรื่องมัจจุสกุณทลิตีที่พราหม หนึ่งยวถูกป่วยแต่ไม่ยอมรักษาเพราะกลัวจะสิ้นเปลืองเงิน เป็นผลให้ลูกชายตายเป็นต้นเช่น เรียกว่าเกินพอดี^{๒๕}

จะเห็นได้ว่าคนตระหนี่นั้นแม้สิ่งที่จำเป็นจะต้องใช้เงินและทรัพย์สินที่ตนหามาได้ ก็ไม่ ยอมนำมาใช้ในคราวจำเป็น ลูกชายป่วยก็ไม่ยอมรักษา จึงไม่เกิดประโยชน์ใดๆจากการใช้สอย

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ชุ.วิ.อ.(ไทย) ๖๓๑-๖๔๒.

ทรัพย์นั้น ชีวิตจึงอยู่อย่างไม่มี มสุข และไม่ใช่ชีวิตแบบอย่างตามอุดมการณ์ของ พระพุทธศาสนา เศรษฐีตามอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาจะต้อง เลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ไม่ไ พุ่มเฟือยนัก เป็นผู้เสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ไม่เห็นแก่ตัว ทั้งต้องเป็นคนดี มีคุณธรรม อย่างเช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี ที่เป็นคนมีน้ำใจ เกื้อกูลคนยากคนจน กระทั่งได้รับการขนานนามว่า อนาถปิณฑิกเศรษฐี ในการแสวงหาความสุขจากทรัพย์ ในทางที่ถูกต้องนั้น คือการใช้สอยทรัพย์ เป็นประโยชน์ ซึ่งนอกจากจะบริโภคใช้สอยด้วยตนเองแล้ว ควรจะให้ทาน คือการบริจาคทำบุญใน พระพุทธศาสนา หรือทำสาธารณกุศล ต่างๆ ตามสมควร ซึ่งจะก่อให้เกิดความสุขใจจากการใช้จ่าย ทรัพย์ให้พิจารณาว่าสิ่งไหนควรจ่าย สิ่งไหนไม่ควรจ่าย จ่ายในสิ่งที่จำเป็น จึงเป็นไป ความหมายของคำว่าสมชีวิตาหรือการเลี้ยงชีวิตอย่างพอเหมาะพอเพียง

๓.๑.๓ คุณสมบัติของพ่อค้าที่ดี ๓ ประการ

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมว่าด้วยทรัพย์และการบริโภคอยู่หลายหมวด เหมาะสำหรับ นำมาประยุกต์ใช้ เพื่อปฏิบัติให้สอดคล้องในแต่ละยุคสมัย พระพุทธศาสนามีได้กำหนดบริบทของ การค้าขายว่า จะต้องค้าขายอย่างไร แต่ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณลักษณะของพ่อค้าที่จะประส ความสำเร็จในอาชีพค้าขายไว้ว่า จะต้องมีคุณลักษณะดังนี้

๑. จกขุมา : เป็นผู้มีความ

ความเป็นผู้มีเมตตาหรือเป็นคนตาดี หมายถึง รู้จักสินค้า ของที่เป็น มีความรู้ในการ ค้าขาย รู้จักต้นทุน รู้จักกำไร หมายถึงมีสายตาวไกล คือมีปัญญามองกา ความสามารถวางแผนและฉลาดในการควบคุมใช้คนเป็น หรือมีความชำนาญในการใช้ความคิด มี วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมายได้ชัดเจน (Conceptual Skill) การทำธุรกิจบริหารจัดการองค์กรต่างๆ ในปัจจุบันมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยวิทยาการบริหารจัดการ เข้ามาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แก่องค์กรและสิ่งที่มีค่ามากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ ผู้บริหารต้องมีจกขุมา แปลว่า มีสายตาวไกล คือมองการณ์ไกล วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถมองภาพจุดหมายปลายทางได้ ชัดเจนและถ่ายทอดความคิดให้สมาชิกในองค์กรยอมรับ และดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางใน ทิศทางเดียวกัน องค์กรก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ ระหว่างคู่ค้า จะต้องมีความวิสัยทัศน์มอง การณ์ไกล (Vision) มีความรู้ในการค้าขาย ถ้าสินค้าที่จะนำมาขายนั้นปริมาณความต้องการสูง ราคาของสินค้าก็จะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นและจะมีคู่แข่งทางการค้ามากขึ้น ควรคำนึงถึงตัวสินค้าและต้อง เลือกสินค้าที่จะนำมาขายว่าเป็นสินค้าชนิดอะไร มีคุณสมบัติอย่างไร ต้องรู้จักชนิดสินค้า ธรรมดา

พ่อค้า รวบรวมสินค้าไว้แล้วในที่ใดจะมีกำไรมากก็จะนำสินค้าไปขายในที่นั้น^{๒๖} รู้ความต้องการของตลาดคอยติดตามหาข้อมูลข่าวสาร เช่น เมื่อใกล้ถึงฤดูหนาวควรจะนึกถึงสินค้าประเภทเสื้อกันหนาว เน้นตามกระแสแฟชั่นเป็นที่นิยมตามยุคสมัย รู้จักต้นทุน มีความละเอียดรอบคอบทำบัญชีต้นทุน ตีราคาสินค้าต้นทุนเพื่อตัดสินใจกำหนดราคาขาย วางแผนคิดผลกำไรขาดทุนก่อนที่จะตัดสินใจเลือกสินค้าใดมาจำหน่าย หมั่นสังเกตความเป็นไปของกลไกตลาด ศึกษาคุณสมบัติของสินค้าเพื่อโน้มน้าวในการตัดสินใจแก่ผู้ซื้อ พ่อค้าในโลกนี้รู้จักสินค้าว่า สินค้านี้ ชื่อมาเท่านี้ ขายไปอย่างนี้ จักมีมูลค่าประมาณเท่านี้ มีกำไรเท่านี้ พ่อค้าชื่อว่ามีความดี ใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมเพื่อความรอบคอบในการพิจารณาการลงทุนในเรื่องจุฬิศเรศรัฐ ได้กล่าวถึงบุรุษคนหนึ่งที่มีมุมมองการณ์ไกลมากค้าขายหนูเน่าตัวเดียวจนร่ำรวย ทำยที่สุดได้เป็นเศรษฐีแทนผู้เป็นพ่อตา^{๒๗}

จะเห็นได้ว่าผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล มีน้ำใจ มานะ อดทนทำงานด้วยความซื่อสัตย์ มีความกตัญญูยอมทำงานด้วยความสำเร็จ ในจุฬิศเรศรัฐชาติก กล่าว ว่า “..ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นโดยประจักษ์ ย่อมตั้งตัวได้ ด้วยสิ่งของอันมีมูลค่าน้อยเหมือนคนก่อไฟกองเล็กๆทำให้เป็นกองใหญ่ได้..^{๒๘}

เพื่อต้องการสร้างความมั่นคงให้แก่ตัวเองในทางค้าขายนั้นควรยึดหลักสามมาอาศัยจะผู้วิชัย สืบค้นได้จากอรรถสูตร^{๒๙} ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนมีบุคคล ๓ ประเภท คือ

ว่าด้วยบุคคลตาบอด

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลกบุคคล ๓ จำพวก ไหนบ้างคือ

๑.บุคคลตาบอด

๒.บุคคลตาเดียว

๓.บุคคลสองตา

บุคคลตาบอดเป็นอย่างไร

^{๒๖} พุ.จริยา.(ไทย) ๓๓/๔๘/๗๓๓.

^{๒๗} มังคลัตถปิณีแปล, เล่ม ๒, หน้า ๓๔๐-๑.

^{๒๘} พุ.ชา.เอกก.(ไทย) ๒๗/๔/๒.

^{๒๙} อ.ง.ทูก.(ไทย) ๒๐/๒๙/๑๗๘-๑๗๙.

คือบุคคลบางคนในโลกนี้ไม่มีนัยน์ตา^{๓๐} เป็นเหตุให้ได้โศกทรัพย์ที่ยังไม่ได้หรือทำโศกทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูนและเขาไม่มีนัยน์ตาเป็นเครื่องรู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศลรู้ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษรู้ธรรมที่เลวและประณีตรู้ธรรมที่มีส่วนเปรียบด้วยธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้เรียกว่า บุคคลตาบอด

บุคคลตาบอดบุคคลตาเดียวเป็นอย่างไร

คือบุคคลบางคนในโลกนี้มีนัยน์ตาเป็นเหตุให้ได้โศกทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโศกทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูนแต่เขาไม่มีนัยน์ตาเป็นเครื่องรู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศลรู้ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษรู้ธรรมที่เลวและประณีตรู้ธรรมที่มีส่วนเปรียบด้วยธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาวนี้เรียกว่า บุคคลตาเดียว

บุคคลสองตาเป็นอย่างไร

คือบุคคลบางคนในโลกนี้มีนัยน์ตาเป็นเหตุให้ได้โศกทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโศกทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูนและเขามีนัยน์ตาเป็นเครื่องรู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศลรู้ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษรู้ธรรมที่เลวและประณีตรู้ธรรมที่มีส่วนเปรียบด้วยธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาวนี้เรียกว่า บุคคลสองตา

ภิกษุทั้งหลายบุคคล๓จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก

โศกทรัพย์อย่างนั้นไม่มีแก่บุคคลตาบอด

และบุคคลตาบอดย่อมไม่ทำบุญ

โทษเคราะห์หยาบมีแก่บุคคลตาบอด

ผู้มีนัยน์ตาเสียในโลกทั้งสอง

ในกาลต่อมาเราได้กล่าวถึงบุคคลตาเดียวไว้

ก็บุคคลตาเดียวหมกมุ่นกับธรรมและอธรรม

แสวงหาโศกทรัพย์ด้วยการคดโกงและการพูดเท็จ

อันเป็นการลักขโมยทั้งสองอย่าง

เป็นคนฉลาดที่จะรวบรวมโศกทรัพย์

เขาเป็นคนตาเดียวจากโลกนี้ไปสู่นรกย่อมเดือดร้อน

^{๓๐} นัยน์ตาในที่นี้หมายถึงปัญญาจักขุ (อง.ติก.อ. ๒/๒๙/๑๐๗)

ส่วนบุคคลสองตาเรากล่าวว่าเป็นบุคคลผู้ประเสริฐที่สุด
 เขาให้ทรัพย์ที่ตนได้มาด้วยความหมั่นเป็นทาน
 จากโภคทรัพย์ที่ตนหาได้โดยชอบธรรม
 มีความดำริประเสริฐ มีจิตใจไม่วอกแวก
 ย่อมเข้าถึงฐานะที่เจริญซึ่งไปแล้วไม่เศร้าโศก
 บุคคลควรเว้นให้ห่างไกลจากบุคคลตาบอดและบุคคลตาเดียว
 แต่ควรคบบุคคลสองตาที่ประเสริฐที่สุด

ขอกล่าวพอสรุปได้ดังนี้

ก. **คนตาบอดสนิท** หมายถึงคนที่ไม่สามารถตั้งเนื้อตั้งตัวทางทรัพย์สิน เป็นคนเกียจคร้าน ไม่สามารถทำทรัพย์สมบัติของตระกูลให้เจริญไพศาลได้ ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ เป็นคนตาบอดสนิททั้งทางโลกและทางธรรม คนตาบอดสนิทมีเคราะห์ร้ายทั้ง ๒ ทาง คือโภคทรัพย์ไม่มี ยากจนแสนเข็ญ ความดีก็ไม่ทำ บุคคลตาบอดย่อมไม่ทำบุญ

ข. **คนตาบอดข้างเดียว** หมายถึงคนที่ประสบความสำเร็จในทางแสวงหาทรัพย์สิน และทำความเจริญงอกงามแก่ทรัพย์ที่หามาได้นั้น หมกมุ่นกับธรรมและอธรรม แต่ล้มเหลวทางศีลธรรมไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ ทางโลกไม่บอด แต่ทางธรรมบอด เรียกว่า บุคคลตาเดียว มุ่งแสวงหาแต่โภคทรัพย์ ไม่สนใจความเดือดร้อนของสังคม ฉลาดในการรวบรวมทรัพย์ ด้วย การโกง การขโมย และการปล้นปล้น บุคคลตาเดียวนั้นละจากโลกนี้แล้ว ย่อมเดือดร้อน ไปสู่อบาย

ค. **คนตาดีทั้ง ๒ ข้าง** หมายถึง เป็นบุคคลผู้ประเสริฐที่สุด ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ มีทรัพย์สิน และประสบความสำเร็จในทางธรรม รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรมีโทษ ทางโลกไม่บอด ทางธรรมไม่บอด หาทรัพย์ได้ด้วยความชอบธรรม ขยัน มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีใจไม่เคลือบแคลง ย่อมประสพกับความสำเร็จในชีวิต และโภคทรัพย์ที่ตนหาได้ คือบุคคลที่มีตาดีทั้งสองข้าง

พระพุทธองค์ทรงสอนให้เว้นห่างไกลจากบุคคลตาบอดและบุคคลตาเดียว แต่ควรคบกับบุคคลสองตาที่ประเสริฐที่สุด แสวงหาทรัพย์สินในทางสุจริตเพื่อเลี้ยงตนและครอบครัว ช่วยจุนเจือสังคม ไม่เคยสอนให้กดขี่ขูดรีดทำตนเป็นคนยากจน ทรงเน้นว่า เมื่อร่ำรวยแล้วให้สละ

ทรัพย์สินที่มี ช่วยเหลือสังคม และเมื่อประสบความสำเร็จทางทรัพย์สินแล้วให้ก้าวไปสู่ความเจริญทางคุณธรรมตามแบบอย่างของ “คนตาดีทั้งสองข้าง”

๒. วิธูโร : เป็นผู้มีสติความชัดเจนในธุรกิจ

การเป็นผู้มีสติความชัดเจนธุรกิจ หมายถึงมีความสามารถในการรู้แหล่งซื้อขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า^{๓๐} เป็นคนฉลาดคิด หมายความว่า รู้จักว่าที่ไหนควรขาย สิ่งใด รู้ความเคลื่อนไหวของสินค้า ไม่ทอดธุระหน้าที่ของตน ประกอบกับรู้แหล่งทำเลที่ตั้งที่จะขายสินค้าเป็นสำคัญ ทำเลคือหัวใจของธุรกิจ เพราะว่าการที่เราจะขายได้มากหรือน้อยนั้น ทำเลที่ตั้งมีส่วนอยู่มาก

ยกตัวอย่างเช่นถ้าเราต้องการขายของบริโภค เล็กๆน้อยๆ ควรเลือกแหล่งที่เป็นชุมชนขนาดกลางไปจนถึงขนาดใหญ่ เช่น ห้างสรรพสินค้า มหาวิทยาลัย โรงเรียน โรงพยาบาล หรือแหล่งที่มีผู้คนผ่านเป็นจำนวนมาก เลือกจุดหรือบริเวณที่ตั้งของร้าน ศึกษาลูกค้ากลุ่มเป้าหมายเป็นคนกลุ่มใด โดยดูทำเลที่คนเดินผ่านมองเห็นได้ง่าย พื้นที่ที่ตั้งต้องสะอาดอากาศถ่ายเทได้ดี ไม่ใกล้แหล่งขยะ ทำเลที่สกปรกใกล้บริเวณที่ฝุ่นมากหรือแหล่งที่ผู้คนไม่ค่อยเดินกัน ในการจำหน่ายสินค้านั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้า ตัวอย่างเช่นสินค้าที่ใช้เข้าไปบริโภค(Consumer goods) เป็นสินค้าที่ผู้บริโภคซื้อไปใช้ในชีวิตประจำวัน มิได้นำไปจำหน่ายต่อหรือนำไปผู่ ตเพื่อหวังผลกำไร จะหากกลยุทธ์ในการขายอย่างไรจึงจะเหมาะสม เป็นคนฉลาด หมายความว่า จัดเจนธุรกิจ รู้แหล่งซื้อขาย รู้ความเคลื่อนไหว ความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย จัดการธุรกิจได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือมีเทคนิคและวิธีการที่ดี ใช้สื่อสารให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง (Technical Skill) จะต้องมีความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ แนวความคิดปฏิบัติงานแก้ไขการทำงานในปัญหาที่มีความยุ่งยากและมีขอบเขตกว้างขวาง สามารถสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อองค์กรและสามารถประยุกต์ใช้กลยุทธ์นั้น สร้างให้เกิดความชำนาญเฉพาะและบูรณาการให้เกิดความหลากหลายทางเทคโนโลยี เช่นผู้ประกอบการจะมีแต่เงินลงทุนอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอ การทำธุรกิจการค้าทุกวันนี้ผู้บริหารไม่มีวิสัยทัศน์ทำการค้าในการมองอนาคต มัวแต่คิดเพื่อตอบสนองในปัจจุบันเท่ากับเป็

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๙๗.

การเดินถอยหลัง เป็นการย้ายอยู่กับที่ไม่อาจแข่งในทางการค้าได้ ปัจจุบันนี้ ธุรกิจต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย และผู้ประกอบการต่างก็หาจุดเด่นของตน เพื่อนำมาแท้ เพราะสิ่งนี้จะทำให้ลูกค้าเกิดความเชื่อมั่นต่อธุรกิจ สร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้าในนาวาสูต^{๓๒} กล่าวว่า เปรียบเหมือนคนลงเรือที่มั่นคงแข็งแรงมีพายและถ่ออยู่พร้อมเป็นผู้เฉี่ยวฉลาดรอบรู้ ชำนาญการเดินเรื่อนั้นย่อสามารถพาผู้โดยสารจำนวนมากในเรื่อนั้นให้ข้ามไปถึงฝั่งได้โดยปลอดภัย แม้ฉันท

๓. นิสสัยสมฺปนฺโน พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย (เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆหาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย) ^{๓๓} การหาแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่ายมีนิสัยเหมาะสมแก่การค้าขายมีเครดิต เช่น คุ่นเคยกับเศรษฐีคหบดี นายทุน นายธนาคารให้ความเชื่อถือสนับสนุนในด้านทุนดำเนินในการค้าขาย ในสังคมการค้าขายที่ต้องติดต่อกับคนมากๆ หรือทำธุรกิจ จะต้องมีบุคลิกที่น่าเชื่อถือ ซึ่งเครดิตเหล่านี้มาจากภาพรวมที่มองเห็นเช่นความสะอาดเรียบร้อย การสร้างเครดิตหรือความเชื่อถือ จำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่ครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกริยามารยาท การพูดจา หรือแม้แต่การแต่งกายต้องพิถีพิถัน และรอบคอบเป็นพิเศษ เพื่อเพิ่มคุณสมบัติความน่าเชื่อถือในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน สิ่งสำคัญในการพิจารณาของผู้ที่จะให้แหล่งเงินทุน อยู่ที่ความมั่นใจของเราที่ต้องแสดงให้เห็นเชื่อมั่นว่า ธุรกิจของเราจะเป็นไปได้ด้วยดีและสามารถที่จะนำเงินที่กู้ยืมไปมาชำระคืนได้ตามกำหนด ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนในสามัญญผลสูตร: “เปรียบเหมือนคนกู้หนี้ยืมสินมาลงทุนจนประสบผลสำเร็จ ใช้หนี้เก่าที่เป็นต้นทุนจนหมด เก็บกำไรที่เหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยาเขาคิดว่า เมื่อก่อนเรากู้หนี้ยืมสินมาลงทุน การงานสำเร็จผลดี ได้ใช้หนี้เก่าที่ยืมมาลงทุนหมดแล้ว กำไรก็ยังมีเหลือไว้ เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา: “^{๓๔}หลักธรรม นิสสัยสมฺปนฺโน ดังกล่าวมานี้ จัดเป็นคุณสมบัติจำเป็นสำหรับผู้ประกอบกิจการค้าขายและผู้บริหารในบริษัท สอนทางพระพุทธศาสนา พ่อค้าที่จะประสบผลสัมฤทธิ์ด้านการค้าขายจึง อย่งเปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติดังกล่าว เป็นจุดขายให้กับสินค้า คือ แนะนำให้รู้จักสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของตนอย่างถ่องการการค้าขายเป็นอาชีพที่ยอมรับกันว่าเป็นอาชีพของพลเมืองดีประเภทหนึ่ง ผู้วิจัยเห็น

^{๓๒} พ.ศ.(ไทย) ๒๕/๓๒๔/๕๗๓.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๙๗

^{๓๔} ที.ส.(ไทย) ๙/๒๑๘/๗๕.

หลักธรรมที่ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพค้าขายประสบผลสำเร็จทุกยุคทุกสมัย สร้างความมั่งคั่ง เศรษฐกิจให้แก่ตนต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ

- ๑) พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย
- ๒) เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ ๆ
- ๓) หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย^{๓๕}

ในสถานการณ์ที่ธุรกิจต้องแข่งขันกันสูงผู้ประกอบการจำเป็นต้องพัฒนาคนและองค์กร ไปพร้อมๆ กันธุรกิจทุกอย่างต้องซื้อ-เช่าตึกแถว อุปกรณ์สินค้า ตกแต่งร้านหรือจ้างพนักงาน ทำได้ ตามกำลังเงินของตัวเองที่มีอยู่ คนที่มีความคิดจะมีธุรกิจเป็นของตัวเองควรมีเงินทุนจากเงิน เก็บของตนเองหรือครอบครัวอยู่ระดับหนึ่ง ถ้าไม่พอค่อยหาจากแหล่งอื่น ถ้ามีทุนน้อยเริ่มต้นคิดทำ ธุรกิจเล็กๆ ใช้เงินทุนน้อยๆ ไปก่อน ถ้าดีขึ้นค่อยกู้เงินมาขยายกิจการ ถ้าล้มเหลวก็เสียหายไม่ม แ่เงินเก็บหมด ไม่ถึงขนาดต้องเป็นหนี้ สถานบันการเงินธนาคารพาณิชย์เกือบทุกแห่งต่างสนใจ ปล่อยสินเชื่อ เพื่อระบายเงินฝากที่ล้นธนาคาร การเอ นของผู้ฝากมาปล่อยกู้ก็ต้องการ หลักประกันที่แน่ใจว่าจะได้รับเงินต้นและดอกเบี้ยคืน เขาต้องขอหลักทรัพย์ค้ำประกันเช่นบ้าน ที่ดิน หรือบุคคลที่น่าเชื่อถือ ซึ่งขั้นตอนต่างๆ ยุ่งยากพอสมควร หรือต้องการขอเครดิตจากผู้ขาย สินค้าโดยส่งสินค้ามาขายก่อนยังไม่ต้องจ่ายเงิน ถ้าเราวางแผนบริหารเงินหมุนเวียนที่ดีๆ ไม่สั่งของ มาเก็บมากเกินไป แล้วเร่งขายให้ได้ก่อนถึงกำหนดชำระเงิน เราก็จะได้เงินสดมาหมุนเวียนใน กิจการ ถ้าไม่มีระเบียบวินัยทางการเงินก็จะเสียเครดิตในการทำธุรกิจ จนไม่ยอมมีใครขายของให้ คนกู้หนี้ยืมสินเข้ามาแล้วถูกทวงกลับกล่าวว่า ไม่ได้ยืม หลบหนีไปเสียพึ่งทราบว่าเป็นคนเลว^{๓๖}

ที่กล่าวมานี้ผู้ค้าขายจะต้องมีความเชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนเพื่อหาเงินมาลงทุน ในกิจการจำเป็น ต้องยึดหลัก คุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความอดทน ความ มีวินัย ความมุ่งมั่น ที่สำคัญจำเป็นต้องรักษาคำพูดและรักษาสัญญา สร้างความนิยมให้แก่ตนเอง เป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไปเพื่อหาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย ผู้ที่ประสบความสำเร็จใน การค้าขาย ได้ใช้หนี้เก่าที่ยืมมาลงทุนหมดแล้ว กำไรก็ยังเหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา เพราะ ความไม่มีหนี้สินเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ^{๓๗}

^{๓๕} พ.ร.บ. ปกติกณณก.(ไทย) ๒๗/๕๙/๔๓๑.

^{๓๖} พ.ร.บ.(ไทย) ๒๕/ ๑๒๐/๕๒๙.

^{๓๗} ที.ส.(ไทย) ๔/๗๔/๒๔๗/๒๑๘.

๓.๑.๔ ทางแห่งความเสื่อมและความเจริญของการค้าขาย

หลักเกณฑ์สำหรับภราทาสผู้ที่จะประกอบการค้าขาย โดยกล่าวถึงความเสื่อมข
บุคคลที่จะประกอบการค้าขายไว้ หมายถึงผู้ไม่ควรจะได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือเพื่อทำโภคทรัพย์
ที่ได้แล้วให้ทวีขึ้น กล่าวคือ ไม่มีความขยัน และไม่สนใจปรับปรุงการค้าขายของตนให้
เจริญก้าวหน้า ยิ่งขายต่อไปยิ่งขาดทุน อันเป็นทางแห่งความเสื่อมแห่งการค้าขายได้แก่^{๓๘}

๑. เวลาเช้าไม่จัดแจงการงานโดยเอื้อเฟื้อ
๒. เวลาเที่ยงไม่จัดแจงการงานโดยเอื้อเฟื้อ
๓. เวลาเย็นไม่จัดแจงการงานโดยเอื้อเฟื้อ

พ่อค้าที่ไม่เอาใจใส่ในอาชีพของตน ไม่อุทิศ กาย วาจา ใจ ให้แก่งาน ไม่สนใจ
ค้าขายของตนเองเท่าที่ควร อยู่แบบทำไปวันๆถ้าทำธุรกิจแบบนี้ในไม่ช้าจะประสบความล้มเหลว
ในการค้าขาย ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวสิ่งที่เป็นอบายมุขทั้ง๖ซึ่งจะพบแต่ความเสื่อมความพินาศ
หายนะหากมีอาชีพค้าขายต้องการให้ตนเอง ครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรือง มีความสุข ก็จำต้องละ
เว้นอบายมุขทั้ง๖นั้นได้แก่^{๓๙}

ก. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุข
แห่งโศกะทั้งหลายติดสุราและของมีนเมา มีโทษ ๖ ประการ

เสียทรัพย์ คือทรัพย์หมดไปเห็นได้ชัด

ก่อการทะเลาะวิวาท

ทำลายสุขภาพ

เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง

ไม่รู้จักอาย

บั่นทอนกำลังปัญญา

ข. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืนเป็นอบายมุขแห่งโศกะ
ทั้งหลายชอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ ประการคือ

เป็นการไม่รักษาดัว

^{๓๘} อ.ท.ก.(ไทย) ๒๐/๑๙/๑๖๑.

^{๓๙} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๔๗-๒๕๓/๒๐๒

เป็นการไม่รักษาลูกเมีย

เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

เป็นที่ระแวงสงสัย

เป็นผู้ต้องสงสัย

เป็นไปให้เขาใส่ความหรือ

เป็นที่เล่าลือของบุคคลอื่นนำเรื่องเดือดร้อนมาให้ตนเองและครอบครัว

ค. การเที่ยวดูมหรสพเป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย ชอบดูการละเล่น มีโทษคือทำให้การทำงานเสื่อมเสีย เพราะใจกังวลคอยคิดแต่การละเล่น และเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น

เดินรำที่ไหนไปที่นั่น

ขับร้องที่ไหนไปที่นั่น

ดัดสีตีเป่า(ดนตรี) ที่ไหนไปที่นั่น

เสภาที่ไหนไปที่นั่น

เพลงที่ไหนไปที่นั่น

เกิดเท็งที่ไหน ไปที่นั่น

ง. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลายติดการพนัน เป็นนักพนัน เป็นคนที่ชอบเล่นการพนัน มีโทษ ๖ ประการคือ

เมื่อชนะย่อมก่อเวร

เมื่อแพ้ก็เสียทรัพย์สินที่เสียไป

เสียทรัพย์ ทรัพย์หมดไป

เข้าที่ประชุม เขาไม่เชื่อถ้อยคำ

เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง

ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะหาคู่ครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ไหว

จ. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลายคบคนชั่ว ทำให้เกิดโทษ โดยนำไปให้กลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง ๖ ประเภท คือ

นักการพนัน

นักเลงผู้หญิง

นักเลงเหล้าและสิ่งเสพติดต่าง ๆ

นักลวงของปลอม

นักหลอกลวง

นักเลงหัวไม้

๑. การหมกมุ่นในความเกียจคร้านเป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลายเกียจคร้านทำการงาน มีโทษโดยทำให้ยากเหตุต่าง ๆ เป็นข้ออ้าง ผลัดวันประกันพรุ่ง ไม่ทำการงานโรคทรพีใหม่ก็ไม่เกิดโรคทรพีเก่าที่มีอยู่ก็หมดไป คืออ้างไปทั้ง๖กรณีว่า

มักอ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน

มักอ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน

มักอ้างว่า เย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน

มักอ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน

มักอ้างว่า หิว กระหายน้ำ แล้วไม่ทำงาน

มักอ้างว่า อิ่มนัก แล้วไม่ทำงาน

สิ่งที่เป็นอบายมุขดังกล่าวควรละเว้นเสียพ่อค้าจะต้องมีองค์ประกอบด้วยสัมปทา ๓ ย่อมถึงความเจริญก้าวหน้าอย่างแน่นอน ดังที่ปรากฏในกัมมัตถสูตร^{๔๐} ดังนี้

๑) **กัมมัตถสัมปทา** ความถึงพร้อมแห่งการงาน หมายถึงบุคคลบางคนในโลกนี้ เว้น

ขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เว้นขาดจากคำเพื่อเจ้า

๒) **อาชีวะสัมปทา** ความถึงพร้อมแห่งอาชีพ หมายถึง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนมีอาชีพชอบ สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีพะ ให้ละเว้นจากการเลี้ยงชีวิตโดยทาง

ที่ผิดศีลธรรม เช่น โก่งเขา หลอกลวง บีบบังคับขู่เข็ญ ค้ำมนุษย์ ค้ายาเสพติด ค้ายา

พิษ เป็นต้น

๓) **ทัญญูสัมปทา**^{๔๑} ความถึงพร้อมแห่งทัญญู หมายถึง บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนสัมมาทัญญู มีความเห็นไม่วิปริตว่า ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล ฯลฯ ซึ่งทำให้โลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอนหมู่สัตว์ให้รู้ตามมีอยู่ในโลก

^{๔๐} อัง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๒๐/๓๖๕.

๓.๑.๕ การค้าขายอย่างพอเพียง

การดำเนินชีวิตให้ยั่งยืนมั่นคง ประกอบสัมมาอาชีพสุจริต ไม่สร้างความเดือดร้อนเสียหายต่อมนุษย์ สังคมและเศรษฐกิจ มีความสันโดษ ความยินดีพอใจในปัจจัยสี่ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตามมีตามได้อย่างพอเพียงมีลักษณะอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. **ยถาลภสันโดษ** ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้คือตนได้สิ่งใดมาหรือเพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ไม่ว่าจะหายาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของคนอื่นได้ ไม่ริษยา กล่าวคือยินดีพอใจภกตทรัพย์ตามที่ได้ด้วยความสุจริต หรือมีความพอใจ ตนเพียรพยายามแสวงหาสิ่งใด แล้วได้สิ่งนั้นมาโดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เบียดเบียนทำร้ายตนและคนอื่น ยินดีพอใจในสิ่งนั้น ไม่ทุกข์ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายวุ่นวายสับสน พอใจไม่โลภไม่อยากได้ของคนอื่น ไม่คิดประทุษร้ายริษยาเบียดเบียนคนอื่น ความยินดีพอใจในของตนไม่คิดอยากได้ของคนอื่นเป็นหลัก ความสัมพันธ์ดีงาม ความสงบสุขของสังคม

๒. **ยถาพลสันโดษ** ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีเกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสดงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่ห่วงแหนเสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตนแต่เพียงพอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน^{๔๑} กล่าวคือยินดีพอใจตามกำลัง หรือมีความพอดี การบริโภคใช้สอยแห่งตน ตามกำลังอัตภาพร่างกาย ไม่เกินความพอดีกับการบริโภคให้พอดีตามศักยภาพของตน เอื้ออาทรห่วงใยยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกันในสังคม

๓. **ยถาสารูปสันโดษ** ยินดีตามสมควร คือยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่

^{๔๑} ความถึงพร้อมด้วยทิวา, การทำทิวาให้ถึงพร้อม, การตั้งอยู่ในหลักความคิด ความเชื่อที่ถูกต้องดีงามมีเหตุผล เช่น ถือหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัย, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๒๐๕.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๑๐๖

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๖

ภาวะฐานะ แนวทางชีวิตและจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน^{๔๔} กล่าวคือยินดีพอใจตามสมควร มีความพอเหมาะมีเหตุผลตามภาวะ เพศ วัย ฐานะ ตำแหน่ง บทบาท ความรู้ความสามารถ ความถนัดของตนเองรู้จักประมาณพอดีมีเหตุผลคำนึงถึงภาวะ ฐานะ ตำแหน่ง บทบาท หน้าที่ และศักยภาพของตนเอง ความเป็นผู้สันโดษนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเหมาะสมที่นำเอามาปฏิบัติในเรื่องค้าขาย ไม่ใช่เป็นคนเฉื่อยชา ความหมายของสันโดษคือการใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง ตัดสินใจโดยใช้เหตุผลอันประกอบด้วย เป็นคนทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยสติปัญญาเท่าที่มี ประกอบอาชีพวิธีการอันชอบธรรม ไม่อยากได้ของของคนอื่นหรือของที่ไม่ชอบธรรม ไม่ทุจริตกอบโกยผลประโยชน์ส่วนตัวมาเป็นของตน เมื่ ำหามาได้ใช้สอยเท่าที่จำเป็น และใช้ด้วยสติปัญญา ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ หาความสุขได้จากสิ่งที่เป็นของตน หรือเป็นสิทธิของตน สามารถดำรงชีวิตที่มีความสุขตามฐานะ มีความภูมิใจในผลสำเร็จอันเกิดจากการกระทำของงานของตน มีความอดทน สามารถรอคอยผลสำเร็จอันจะพึงเกิดขึ้นจากการกระทำของตน มีความรักและรักดีในหน้าที่การงานของตน มุ่งปฏิบัติเพื่อความก้าวหน้าของงานไม่ถือเอาสิ่งของตนหาได้สมบัติของตนหรือความสำเร็จของตนมาเป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น ควรนำมายึดถือหลักในอาชีพค้าขาย

บุคคลผู้ค้าขาย บางคนก็แสวงหาโภคทรัพย์ด้วยความไม่ชอบธรรมทั้งไม่ทำบุญ บางคนแสวงหาโดยไม่ชอบธรรมแต่ชอบทำบุญ บางคนแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบแต่ไม่ทำบุญ บางคนแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมทั้งทำบุญ บุคคลผู้ค้าขายเหล่านี้จัดอยู่ในกามโมคิบุคคล เพราะยังต้องแสวงหาโภคทรัพย์เลี้ยงครอบครัว ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงกามโมคิ ที่ปรากฏอยู่ในโลกดังนี้คือ

๑กามโมคิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้วไม่เลี้ยงตนให้อิ่มหนำและไม่แจกจ่ายไม่ทำบุญกามโมคิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมด้วยการงานที่ผิดครั้นแสวงหาได้แล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญแต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโมคิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมด้วยการงานที่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และแจกจ่าย ทำบุญ

^{๔๔} เรื่องเดียวกันหน้า๑๐๖

๒. กามโกศิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญและไม่แจกจ่ายไม่ทำบุญ กามโกศิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญแต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกศิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และแจกจ่าย ทำบุญ

๓. กามโกศิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกศิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ กามโกศิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และแจกจ่าย ทำบุญ แต่เป็นผู้มัวเมา หมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มี ปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น กามโกศิบุคคลบางคนในโลกนี้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และแจกจ่าย ทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัด ออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น^{๔๕}

๓.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บภาษี

ในหัวข้อต่อไปนี้ผู้วิจัยแบ่งหลักธรรมในเรื่องภาษีออกเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) หลักธรรมสำหรับผู้มีหน้าที่เสียภาษี และ (๒) หลักธรรมสำหรับผู้มีหน้าที่จัดเก็บภาษี

๓.๒.๑ หลักธรรมสำหรับผู้มีหน้าที่เสียภาษี

ในเรื่องการดำรงชีวิตกับการแสวงหาโภคทรัพย์นั้น เพื่อให้เกิดความสุขของผู้ครองเรือน พระพุทธองค์ได้จัดประเภทความสุขไว้คือ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรมเลี้ยงดู

^{๔๕} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๔/๒๒๒.

ตนเองและครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยงและบำเพ็ญคุณประโยชน์ สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ สุข
 เอิบอิ่มใจว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายใครติเตียนไม่ได้ทั้งทางกายทางวาจา
 และทางใจ “หลักธรรมสำหรับบุคคลที่เสียภาษี ถึงแม้ว่าในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไม่ได้
 ระบุไว้โดยตรง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หลักธรรมเรื่องสัมปชัญญะ ๔ ประการมีความสอดคล้องกับผู้
 ที่มีหน้าที่เสียภาษี หลักสัมปชัญญะ ๔ ประการดังนี้คือ

๑. สาทถสัมปชัญญะ รู้ชัดว่ามีประโยชน์ หรือตระหนักในจุดหมาย คือ รู้ตัว ตระหนักชัด
 ว่าสิ่งที่กระทำนั้นมีประโยชน์ตามความมุ่งหมายอย่างไร

๒. สปปายสัมปชัญญะ ตระหนักในความเหมาะสมเกื้อกูลคือรู้ตัวตระหนักชัดว่าสิ่งของ
 นั้น การกระทำนั้น เหมาะกับตนเกื้อกูลแก่กิจ

๓. โคจรสัมปชัญญะ ตระหนักในแดนงานของตน คือรู้ตัวตระหนักชัดอยู่ตลอดเวลาถึงสิ่งที่
 เป็นกิจ หน้าที่ ตัวงาน

๔. อสัมโมหสัมปชัญญะ รู้ชัดไม่หลง ตระหนักในตัวเนื้อหา...ไม่หลงไหลพันเพื่อน^{๔๖}

ในทางพระพุทธศาสนาเรามีหลักคำสอนเกี่ยวกับกลุ่มที่หาทรัพย์ที่เรียกกามโมคิบุคคล ดังข้อความ
 ว่า เมื่อหามาได้แล้วให้เลี้ยงตนเองและครอบครัวให้เป็นสุข แจกจ่ายแบ่งปันทำความดี เช่นควรมี
 การเสียภาษีอากรให้กับรัฐ เป็นต้น

๓.๒.๒ หลักการใช้สอยทรัพย์ กับภาษี (โภคอาทियะ๕)

ในอาทियสูตร เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์ตามหลักโภคอา
 ยะประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคะหรือเหตุผลที่ควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองทรัพย์
 สมบัติ ๕ ประการ ดังพุทธพจน์ว่า “เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้น
 ไป ก็สบายใจได้ว่าได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้นก็สบาย
 ใจ” การกระทำที่ได้ถวายเป็นของหลวงมิเสียภาษีอากรเพื่อใช้บำรุงราชการ ช่วยเหลือกันและกัน

^{๔๖} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕

^{๔๗} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙,
 (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๐-๑๗๑.

โดยประเพณีปฏิบัติตามหลักการใช้สอยทรัพย์ในพระพุทธศาสนามีดังนี้^{๔๔} โภคอาทิยะ^{๔๕}

โภคอาทิยะ คือ เมื่อมีทรัพย์สิน ควรนำมาใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย

๑. ให้จ่ายทรัพย์ นั้นเลี้ยงตนเอง เลี้ยงดูครอบครัว มารดาบิดา ให้เป็นสุข
๒. ให้จ่ายทรัพย์นั้นบำรุงเลี้ยงมิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
๓. ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ
๔. ใช้ทำพละ คือ การสละบำรุงสงเคราะห์ ๕ อย่าง ได้แก่
 - (ก) อติถิพละ ใช้ต้อนรับแขก คนที่ไปมาหาสู่ เป็นเรื่องของการปฏิสังขาร
 - (ข) ญาติพละ ใช้สงเคราะห์ญาติ
 - (ค) ราชพละ^{๔๖} ใช้บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น
 - (ง) เทวตาพละ บำรุงเทวดา คือสิ่งที่เคารพนับถือตามลัทธิความเชื่อหรือตามขนบธรรมเนียมของสังคม
 - (จ) ปุพพเปตพละ ทำบุญอุทิศให้แก่บุพการี ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณ
๕. ใช้บำรุงสมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ฝึกฝนพัฒนาตนเองไม่ประมาทมัวเมา ผู้ที่จะดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมที่กล่าวถึงนี้พระองค์ทรงสอนให้ทุกคนที่อยู่ในสังคม เมื่อมีการหาโภคทรัพย์มาได้โดยชอบแล้วควรแบ่งปันทำพละ ๕ อย่าง หนึ่งในนั้นมีราชพละโดยการถวายให้หลวงมีการเสียภาษีอากรให้กับรัฐ การเสียภาษีอากรเป็นหนึ่งในพละ ๕ อย่าง ตามคำสอนของพุทธองค์ ที่ได้แสดงไว้

๓.๒.๓ หลักราชพละกับการเสียภาษี

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเรื่อง **ราชพละ** กล่าวคือพระพุทธองค์ทรงสอนว่าเมื่อหาทรัพย์มาได้โดยสุจริต ควรนำไปบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร ในเมื่อสังคมมีกินมีใช้แล้ว

^{๔๔} อญ.ปญจ. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๕.

^{๔๕} ราชพละ ถวายเป็นของหลวงมีเสียภาษีอากร เป็นต้น, อญ.จตุกก.อ. ๒/๖๑/๓๕๓, ดูรายละเอียดใน อญ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

สมควรที่จะต้องมีการให้เผื่อแผ่แบ่งปันแก่คนอื่น ทั้งที่เป็นคนรอบข้าง ด้วยหลัก โภคอาทิยะ ๕ ตลอดจนบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร การดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า นั่นคือพึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจแล้วก็ให้สังคมได้พึ่งได้ด้วย นอกจากนี้ยังมีคำสอนหลักการใช้จ่ายทรัพย์ไว้ด้วยคือ เมื่อหาทรัพย์มาได้ด้วยความสุจริตชอบธรรมแล้ว ควรใช้จ่ายทรัพย์นั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง บำรุงการดำรงชีวิตของคนเรา ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี ประชาชนมีความอยู่ดี กินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน เศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้นมูลฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจคือ ประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงสุด บำรุงมูลฐานเป็นต้นทุนเบื้องต้น ถ้าประชากรของชาติมีหลักธรรมตามที่กล่าวม ถือว่าประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ ความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มคุณภาพและปริมาณของผลผลิต และวิจัยคิดค้นนวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็จะบรรลุผลตามเป้าหมาย ยามใดที่บ้านเมืองเจริญ ประชาชนมีงานทำรัฐจะเก็บภาษีได้มาก

ในเรื่องกฎทนต์สูตร^{๕๐} กล่าวว่าพระเจ้ามหาวชิตราชทรงรับคำแนะนำของพราหมณ์ บุโรhitว่า ประชาชนต้องมาก่อน ต้องให้ประชาชนอยู่ดีกินดี การปกครองบ้านเมืองจึงจะราบรื่นการที่จะบังคับปราบปรามเสี้ยนหนามคือโจรด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหมตำหนิโทษ หรือเนรเทศอย่างนี้ไม่ใช่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง เพราะว่า โจรที่เหลือจากที่กำจัดไปแล้วจักมาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้แต่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง ต้องอาศัยวิธีการต่อไปนี้ คือ

๑. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืช และอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้น ในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมืองของพระองค์

๒. ขอให้พระองค์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรม ในบ้านเมืองของพระองค์

๓. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมืองของพระองค์

^{๕๐} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๔๕-๓๔๗/๑๔๔-๑๔๕

พลเมืองเหล่านั้นจักชวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็นไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียนประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดปรบ้าน ถึงแม้ว่าพสกนิกรจะนำเงินและสิ่งของมาสมทบเพื่อถวายในพิธีบูชาญในครั้งนี้ พระองค์ไม่ทรงรับเครื่องบรรณาการจากราษฎรของพระองค์และได้กล่าวว่าได้เก็บภาษีมาจากราษฎรแล้ว

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก เมื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพแล้ว การพัฒนาวัตถุก็เป็นไปได้ง่าย เพราะคนเป็นผู้หา คนเป็นผู้ใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิต ถ้าคนรู้จักหา และรู้จักใช้ให้เป็น เศรษฐกิจย่อมจะดีขึ้น บุคคลต้องประกอบสัมมาชีพ ตามหลักสัมมาอาชีพในอริยมรรคทำให้มีรายได้มาสำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆสำหรับดำรงชีวิต การประกอบอาชีพที่สุจริตได้แก่อาชีพต่างๆที่ไม่ผิดหลักศีลธรรม เช่นไม่ค้าขายสิ่งเสพติด ผิดกฎหมาย ไม่คอรัปชั่น หลอกลวง เป็นต้น เมื่อประกอบอาชีพสุจริตมีรายได้แล้วก็ต้องมีการเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำไปพัฒนาประเทศชาติ ตามหลักโภคอาทิยะเพื่อเป็นราชพลี กล่าวคือใช้ทรัพย์ของตนเองที่หามาได้ด้วยความสุจริตบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากรดังที่พุทธพจน์กล่าวว่า เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโคจะหมดสิ้นไป ก็สบายใจได้ว่าได้ใช้โคะนั้นให้เป็นประโยชน์อย่างถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโคจะเพิ่มขึ้นก็สบายใจ เพื่อรัฐบาลจะได้นำเงินภาษีไปดูแลความสุขของประชาชนต่อไป

๓.๒.๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ กับการเสียภาษี

ราชพลี เป็นการบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอย่างเต็มที่ ซึ่งตรงกับหลัก:
ฆราวาสธรรม^{๕๑} หมายถึง คุณสมบัติของผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทางโลก ีสามารถสร้างเกียรติยศ สร้างปัญญา สร้างทรัพย์สมบัติและสร้างความพึงพอใจในหมู่ญาติมิตรให้เกิดขึ้นได้สำเร็จด้วยกำลังความเพียรของตน ประกอบด้วยธรรมะ ๔ ประการ คือ

๑. **สัจจะ** หมายถึง ความซื่อตรงจริงใจ พูดจริงทำจริง ผู้ที่มีสัจจะนั้นจะเป็นหลักประกันแห่งเกียรติคุณ มีคนเชื่อถือ และเป็นที่ไว้วางใจของทุกคน

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๕๔.

๒. **ทมะ** หมายถึง การฝึกฝนตนเอง ควบคุมจิตใจด้วยการใช้ปัญญา จะทำให้ชีวิตก้าวหน้าประสบความสำเร็จ

๓. **ขันติ** หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เช่น ความอดทนต่อความยากลำบาก ความอดทนต่อความเจ็บปวด ความอดทนต่อความโกรธความผูกพยาบาท ความอดทนต่ออำนาจกิเลส เป็นต้น ผู้ที่มีขันตินั้นจะเป็นเครื่องประกันฐานะทางสังคมได้ดี และจะเป็นผู้ที่มีความอดทนไม่เกิดความท้อแท้โดยง่าย

๔. **จาคะ** หมายถึง ความเสียสละความแบ่งปัน การมีน้ำใจเสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม

ผู้ที่มีจาคะนั้นจะเป็นเครื่องเสริมสร้างไมตรีให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในสังคมหลักธรรม ๔ ประการนี้มุ่งหมายให้ใช้ทั่วไปในชีวิตการครองเรือนทั้งหมด โดยยึดถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานของจิตใจ ในการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับคนทั้งหลายที่จะอยู่ร่วมกัน หรือติดต่อเกี่ยวข้องกัน เพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ชีวิตของตนเอง และแก่ชีวิตของคนอื่นๆ ในสังคม คำว่าจาคะ หมายความว่า การสละ การให้ปัน การเสียสละ^{๕๒} การสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ หลักการนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สอดคล้องกับหลักธรรม โภคอาทิยะ ๕ เช่น ผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายหากินโดยสุจริต เมื่อมีรายได้ฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น ควรนำโคตรทรัพย์บางส่วนของตน ถวายเป็นราชพลีเพื่อเสียภาษีอากรให้กับรัฐเป็นการช่วยเหลือสังคมโดยรวม เพื่อนำไปพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป การเสียภาษีเป็นการทำเพื่อสังคม ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้มาเมื่อได้ผลประโยชน์จากผืนแผ่นดิน ก็ต้องแบ่งปันให้กับแผ่นดิน เป็นการทดแทนบุญคุณของรัฐเมื่อได้ใช้โคตรทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโคตรจะหมดสิ้นไป ก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โคตรนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโคตรเพิ่มขึ้นก็สบายใจ การใช้ชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ไม่เห่อเหิมฟุ้งเฟ้อใช้ปัญญาในการดำรงชีวิต รู้จักใช้กายใจให้เกิดประโยชน์ไม่เป็นโทษ เป็นทุกข์ เป็นภัย ไม่ประมาทในชีวิตที่กำลังดำเนินอยู่เพราะมันไม่เที่ยงเป็นการเตรียมให้คนพร้อมที่จะเสียสละ เมื่อแบ่งปัน ช่วยถวายเป็นของหลวงมีเสียภาษีอากรเพื่อใช้บำรุงราชการ ช่วยเหลือกันและกัน ให้ประพฤติปฏิบัติตนอย่างถูกต้องดีงาม เป็นบริบทหนึ่งในท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการจัดเก็บภาษี พระพุทธศาสนาแม้

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔.

จะมีจุดหมายสูงสุด คือมุ่งพระนิพพานก็จริง แต่หลักคำสอนพระพุทธองค์นั้นก็ได้มีเศรษฐกิจและวิฤตการณ์ของประชาชนเลย ^{๕๓}

๓.๒.๕ หลักธรรมสำหรับผู้มีหน้าที่จัดเก็บภาษี

รัฐเป็นผู้มีหน้าที่ในการจัดเก็บภาษีอากร หลักธรรมที่ใช้เป็นคำสอนในการจัดเก็บภาษี ได้แก่ ราชสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่ช่วยในการวางนโยบายในการปกครองและบ้านเมืองที่เรียกว่า นโยบายของรัฐบาลซึ่งมีทั้งในด้านการปกครอง การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นับเป็นหลักธรรมที่ใช้ปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นเครื่องช่วยในการวางนโยบายในการเก็บภาษี และบริหารบ้านเมืองให้ดำเนินไปด้วยดี หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้มีหน้าที่จัดเก็บภาษี ได้แก่ หลักราชสังคหวัตถุ ๔ ดังนี้

หลักราชสังคหวัตถุ ๔ กับการจัดเก็บภาษี

สังคหวัตถุของผู้ครองแผ่นดิน หรือ ราชสังคหวัตถุ ๔ สังคหวัตถุของพระราชา ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน, ^{๕๔} หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง คือ

- ๑) **สัสสมณะ** ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร
- ๒) **ปฐิสเมณะ** ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ
- ๓) **สัมมาปาสะ** ความรู้จักผูกพันสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คน

จนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชย์กรรม เป็นต้น

๔. **วาชเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ** ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุกภาพนุมนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่งสามัคคี ทำ

ให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือราชสังคหวัตถุ ๔ หลักสงเคราะห์ของพระราชา เดิมทีเดียว คือ มหายัญญ ๕ มีดังนี้ ^{๕๕}

^{๕๓} กองตำรา สภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย, พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๕.

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๑๔๔.

- ๑) สัสสมณะ ฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร
- ๒) ปุริสเมระ ฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ
- ๓) สัมมาปาสะ ความรู้จักผูกผสวนรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ
- ๔) วาชเปยยะ ความมี วาจาอันดูดีมีน้ำใจ
- ๕) นิรัคคพะ บ้านเมืองสงบสุข ปราศจากโจรผู้ร้าย ไม่ต้องระวางภัย บ้านเรือนไม่ ต้อง
ลงกลอน

ความหมายคือมหายัญ ๕ ที่พระราชาบูชาตามหลักศาสนาพราหมณ์พระพุทธรศาสนา
สอนว่า เดิมทีเดียวเป็นหลักการสงเคราะห์ที่ดั่งาม แต่พราหมณ์สมัยหนึ่งดัดแปลงเป็นการบูชายัญ
เพื่อผลประโยชน์ในทางลาภสักการะแก่ตน ตามความหมายที่ตนต้องการ ยัญ ๔

ข้อแรกเป็นเหตุ ส่วนยัญ ข้อที่ ๕ เป็นผลต่อมาพราหมณ์สมัยหนึ่งดัดแปลงเป็นการบูชา
ยัญ เพื่อผลประโยชน์ในทางลาภสักการะแก่ตน และมีความหมายแตกต่างออกไปดังนี้

- ก) สัสสมณะ การฆ่าม้าบูชายัญ
- ข) ปุริสเมระ การฆ่าคนบูชายัญ
- ค) สัมมาปาสะ การทำบ่วงแล้วขว้างไม้ลอดบ่วง ไม้ตกที่ไหนก็ทำพิธีบูชายัญที่นั่น
- ง) วาชเปยยะ การดื่มน้ำเมาเพื่อกล่อมจิตใจให้พร้อมที่จะบูชายัญ
- จ) นิรัคคพะ ยัญไม่มีลิมสลัก คือทั่วไปไม่มีขีดชั้นจำกัด หรือการฆ่าครบทุกอย่าง
บูชายัญ

ในส่วนพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโดยการปฏิบัติ เป็นการ “เปลี่ยน” หลักคำ
สอนเดิมของศาสนาพื้นเมืองอย่างกลับหน้ามือเป็นหลังมือ หมายถึงการเปลี่ยนหลักการเดิมที่สอน
กันมาทั้งหมด เช่นการสอนให้ฆ่าสัตว์บูชายัญของศาสนาพราหมณ์ พระพุทธเจ้าทรงปรี สธและ
สอนในทางตรงข้าม ให้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์แทน^{๕๖} พระพุทธเจ้าทรงแนะนำว่า การบูชายัญนั้น
ไม่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่สุกร และสัตว์นานาชนิด ไม่ต้องตัดต้นไม้มาทำเป็นหลักยัญ ไม่ต้องเกี่ยว
หญ้าคามมาเพื่อเบียดเบียนสัตว์อื่นๆพวกทาสกรรมกรไม่ต้องถูกบังคับให้ทำสิ่งที่ตนไม่ต้องการ และ

^{๕๕} อภ.อภ.สุก.อ. ๓/๑/๒๑๓, พ.อิต.อ. ๒๗/๑๐๖-๑๐๘, อภ.จตุกก.ฎีกา ๒/๓๙/๓๗๑-๓๗๒, อภ.อภ.สุก.ฎีกา ๓/๑/๒๔๙-๒๕๒.

^{๕๖} สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา หน้า ๑๕-๑๖.

ยัญญนั้นได้สำเร็จแล้วด้วยลำพังเนยใส น้ำมัน เนยข้น นมข้น น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เท่านั้น^{๕๗} การจัดเก็บภาษีที่ดีควรยึดหลักธรรมซึ่งได้แก่ **ราชสังคหัตถุ ๔** ประการ ดังต่อไปนี้

๑) ลัสเมธัง : ฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

ลัสเมธัง เป็นเรื่องของความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ช่วยเหลือเกษตรกรให้ผู้ทำงานเกษตรมีรายได้เลี้ยงตัวเอง ผลิตอาหารช่วยเหลือราษฎรที่เดือดร้อนจากการขาดแคลนอาหาร ยังสามารถพัฒนาชีวิตของประชากรให้มีรายได้ ส่งผลให้รัฐมีทรัพยากรเพิ่มขึ้น สามารถช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ ต่อไปได้อีก เมื่อประชาชนมีรายได้ดี รัฐจะมีรายได้จากการจัดเก็บภาษีตามมาด้วยความเป็นผู้ฉลาดปรีชาในการพิจารณาถึงผลิตผลอันเกิดขึ้นในแผ่นดิน แล้วพิจารณาผ่อนผันจัดเก็บภาษีเอาแต่บางส่วนในสิ่งนั้น คือการบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ เมื่อมีภาวะทางเศรษฐกิจดี คนมีงานทำ มีความเจริญในท้องถิ่น ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ผู้ปกครองจะต้องฉลาดในการพิจารณาถึงเศรษฐกิจมวลรวม ผลิตผล อันเกิดในแผ่นดิน แล้วผ่อนผันเก็บภาษีเอาส่วนแห่งสิ่งนั้นๆ มิใช่เก็บบริบเอาหมดสิ้น เป็นแนวทางใช้ดำเนินนโยบายเรื่องการจัดเก็บภาษีตามหลักหวัชธรรมของลัสเมธัง การเก็บภาษีคือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดหารายได้เพื่อมาใช้จ่ายของรัฐบาลโดยในการจัดหารายได้ของรัฐบาลจะมาจากการจัดเก็บภาษีประเภทต่างๆจากทั้งผู้ผลิตเช่นภาษีนิติบุคคลที่เก็บจากบริษัทห้างร้านต่างๆหรือการจัดเก็บจากผู้บริโภคเช่นภาษีมูลค่าเพิ่มหรือที่เราเรียกกันว่า VAT หรือจัดเก็บจากผู้มีรายได้เช่นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา นอกจากนี้ยังมีภาษีอีกหลายประเภทเช่นภาษีสรรพสามิตที่จัดเก็บกับสินค้าฟุ่มเฟือย อาทิ บุหรี่ สุรา ไฟฟ้าหรือภาษีศุลกากรเก็บจากสินค้านำเข้าเช่นภาษีรถยนต์ น้ำหอม นาฬิกา และเครื่องสำอาง เป็นต้น

ภาษีที่จัดเก็บได้รัฐบาลจะนำไปใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและการลงทุนตามงบประมาณที่ตั้งไว้ในแต่ละปีโดยปกติจะใช้ผ่านส่วนงานราชการกระทรวงทบวงกรมต่างๆเช่นการสร้างถนน การจัดซื้ออาวุธ นำเงินไปบรรเทาสาธารณภัยเหตุการณ์มหาอุทกภัย โดยจัดตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์เพื่อวางระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (กยน.) เพื่อขุดลอกแหล่งน้ำเดิมที่มีสภาพตื้นเขินใช้เป็นแหล่งเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการระบายน้ำไม่ให้เกิดภาวะน้ำท่วม และสามารถบรรเทาปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง และจัดงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจต่างๆเป็นต้น

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ.(ไทย) ๑/๖๓.

โดยรัฐมักจะนำเงินภาษีไปใช้ในการสร้างปัจจัยพื้นฐานให้กับระบบเศรษฐกิจหรือใช้ในการผิ
สินค้าและบริการที่เอกชนไม่ผลิต หรือที่เรียกว่า สินค้าสาธารณะ(Public goods) อาทิ การทหาร
การสร้างถนนหนทาง สวนสาธารณะสะพานลอยโดยหลักแล้วนโยบายการคลังของรัฐบาลถือเป็น
เครื่องมือ ในการรักษาเสถียรภาพและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ในยามที่เศรษฐกิจดี ภาษีที่รัฐ
จัดเก็บจะมีมากตามไปด้วยโดยอัตโนมัติ ตัวอย่างเช่นภาษีมูลค่าเพิ่มที่จัดเก็บจากการบริโภคสินค้า
และบริการร้อยละ๗ของมูลค่าสินค้าและบริการยามที่เศรษฐกิจดี การเก็บภาษีจะเก็บได้มาก หรือ
เศรษฐกิจไม่ดีมีคนตกงานมาก รัฐจะนำเงินภาษีมาใช้จ่ายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ หากรัฐนำเงินภาษี
ไปใช้ในทางที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจหรือไม่ได้ช่วยส่งเสริมความสามารถในการผลิต
ที่เรียกว่าProductivityในที่สุดแล้วเงินภาษีที่ใช้จ่ายออกมาอาจเป็นประโยชน์ต่อการกร
เศรษฐกิจได้จริงในระยะสั้นๆ แต่ในระยะยาวแล้วเศรษฐกิจจะไม่ได้อะไร รัฐบาลต้องฉลาดมีหน้าที่
ในการดูแลประชาชนให้อยู่ดีมีสุขซึ่งต้องดูแลบริหารจัดการประเทศในด้าน การสาธา
การศึกษา การเกษตร การอุตสาหกรรม การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ป้องกันการ
รุกรานของข้าศึกศัตรูที่รุกรานประเทศและ การจัดการอื่นๆการดำเนินการของรัฐบาลต้อง
ค่าใช้จ่ายจำนวนมากเกิดขึ้น ดังนั้นรัฐบาลจำเป็นต้องหารายได้เพื่อให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการ
ดูแลประเทศซึ่งรัฐบาลสามารถหารายได้จากการเก็บภาษีอากรจากแหล่งรายได้ทั้งหมดของรัฐบาล
ภาษีอากร ซึ่งเป็นรายได้ที่สำคัญที่สุดรายได้ของรัฐบาลนั้นมาจากภาษีอากร นอกจากจะเป็นการห
รายได้เพื่อให้พอกับรายจ่ายแล้วการเก็บภาษีอากรยังเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลใ
กระจายรายได้ส่งเสริมความเจริญเติบโตของธุรกิจการค้า รักษาเสถียรภาพของเศรษฐกิจหรือเพื่
สนองนโยบายของรัฐบาลให้ประเทศของมีการพัฒนาเจริญยิ่งขึ้นต่อไป ในอรรถกถาสัตตกนิบาต
ชาดก^{๕๔} กล่าวไว้ว่า

“..ผลไม่มีเปลือกแข็งออกจะทำให้มีรสขม ข้าแต่พระราชา บุคคลเมื่อ
ปลดกลเปลือกเป็น จะทำให้มีรสอร่อย เมื่อปลดกลแต่เปลือกบาง ๆ ออกคง
ทำให้รสไม่อร่อยฉันใด ฝ่ายพระราชาผู้ทรงพระปรีชาก็ฉันนั้น ไม่ทรงเร่งรัด
เก็บทรัพย์ที่ควรดำเนิน คือขูดรีดภาษี ควรทรงปฏิบัติ คล้อยตามธรรมะ
ทำความสุขสำราญแก่ราษฎร ไม่ทรงเบียดเบียนผู้อื่น..”

^{๕๔} พุ.ชา.สตฺตติ.อ. (ไทย) ๓/ ๒๑๒-๒๑๓.

ฝ่ายพระราชผู้ทรงพระปรีชาพระองค์นั้นก็ฉันนั้น ไม่ทรงเร่งรัด คือไม่ลุอำนาจตันหาที่
ผลุนผลัน ทรงละการลุอำนาจอคติ ไม่ทรงเปิดเบี่ยนราษฎร ทรงเก็บเงินภาษีโดยทำนองปลวก
ทั้งหลายพัฒนาคือ ก่อจอมปลวก และโดยทำนองผึ้งทั้งหลายที่เคลาเอาเกสรมาทำน้ำผึ้ง เป็นผู้ทรง
คล้อยตามธรรมชาติอยู่โดยการคล้อยตามราชธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้ คือ

- (๑) **ทาน** คือ การให้ปัน ซึ่งอาจเป็นการให้เพื่อบูชาคุณหรือให้เพื่อเป็นการอนุเคราะห์
- (๒) **ศีล** ได้แก่การสำรวม กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยสะอาดดีงาม
- (๓) **บริจาค** ได้แก่ การให้ทรัพย์สิ่งของเพื่อเป็นการช่วยเหลือหรือความทุกข์
เดือดร้อนของผู้อื่นหรือเป็นการเสียสละเพื่อหวังให้ผู้รับได้รับความสุข
- (๔) **อาชวะ** ได้แก่ ความมีอัธยาศัยชอบตรงมั่นในความสุจริตธรรม
- (๕) **มัทวะ** ได้แก่ ความมีอัธยาศัยดีงาม ละมุนละไม อ่อนโยน สุภาพ
- (๖) **ตบะ** ได้แก่ การบำเพ็ญเพียรเพื่อขจัดหรือทำลายอกุศลกรรมให้สิ้นสูญ
- (๗) **อโกรธะ** ได้แก่ ความสามารถระงับหรือขจัดเสียได้ซึ่งความโกรธ
- (๘) **อวิหิงสา** ได้แก่ การไม่เบียดเบียนคนอื่น
- (๙) **ขันติ** ได้แก่ ความอดกลั้นไม่ปล่อยกาย วาจา ใจ ตามอารมณ์หรือกิเลสที่เกิดขึ้นนั้น
- (๑๐) **อวิโรธนะ** ได้แก่ การดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม

การนำหลักธรรมลัทธิเมธีมาปฏิบัติในการจัดเก็บภาษีด้วยความฉลาด จึงเป็นการ
เหมาะสมอย่างยิ่งโดยการจัดเก็บภาษีแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อหาเงินรายได้มาบำรุงประเทศ
เพื่อให้ราษฎรมีการ กินดีอยู่ดี เจริญสถาพร เพื่อดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขต่อไป

๒) ปุริสเมธัง : ฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ

ปุริสเมธัง เป็นเรื่องของความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริม
ความสามารถ คนดีนั้นย่อมเป็นผู้มีจิตใจงาม นิสสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยินดีในการให้ความช่วยเหลือ
เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่นมีคุณธรรม จริยธรรมมีวินัยทำประโยชน์แก่สังคม เป็นผู้
ฉลาดในการดูคนสามารถเลือกแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในความถูกต้องและเหมาะสม
รู้จักดูคน และรู้จักใช้คนให้ถูก พิจารณาเลือกสรรแต่งตั้งให้เขาดำรงตำแหน่งที่ถูกต้องเหมาะสม รู้
ถึงการปฏิบัติปฏิบัติชอบของบุคคล แล้วปูนบำเหน็จรางวัลให้ตามความชอบนั้นๆ การบริหารงาน

บุคคล (Personnel Management) เป็นการดำเนินการสรรหาและคัดเลือกบุคคลเข้ามาทำงานในองค์กร เพื่อที่จะนำองค์กรไปสู่เป้าหมายความสำเร็จ จะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดอยู่ที่ คุณภาพของคนในองค์กรนั้นๆ ประสิทธิภาพในการบริหารบุคคลซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จของงาน ตา: ทศนะของพุทธศาสนา การงานมีหน้าที่อย่างน้อยสามประการ คือ เพื่อเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้และพัฒนาความสามารถส่วนตน เพื่อช่วยให้มนุษย์จัดอัตราด้วยการทำงานร่วมกับผู้อื่น และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตผลและบริการอันจำเป็นแก่การดำรงอยู่ ทศนคติเช่นนี้ก่อให้เกิดผลพลอยอย่างปราศจากจุดจบ ^{๕๙} จะต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงตลอดเวลา ความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ จะดีได้นั้นจะต้องมีการจัดหารูปแบบของการจูงใจและสวัสดิการต่างๆ ให้ เพื่อให้แผนกดำเนินการเกี่ยวกับบริหารทรัพยากรบุคคล ที่มีอยู่และที่จะสรรหาใหม่ให้มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อคุณภาพของงานให้เป็นที่ไปด้วยดี เหมาะสำหรับใช้วางนโยบายบริหารบุคคลในการจัดเก็บภาษี ในกรณีเช่น ปัจจุบันการค้าขายได้เปลี่ยนไป เปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีใหม่ๆ การดำเนินธุรกิจซื้อขายระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไป โดยที่ผู้ขายกับผู้ซื้อไม่จำเป็นต้องพบหน้ากัน ทำให้ธุรกิจตกลงซื้อขายกันสำเร็จรวดเร็วได้ในเวลาอันสั้น การจัดเก็บภาษีแบบเดิมๆ ภายใต้เงื่อนไขของธุรกิจรูปแบบปกติ ไม่สามารถติดตามทันการเปลี่ยนแปลงทางการค้าแบบใหม่ได้ ฝ่ายรัฐควรมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน่วยงานจัดเก็บภาษีของรัฐ เพื่อลดช่องว่างของปัญหาพัฒนามุมมองและแนวความเห็นทางกฎหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายภาษีปัจจุบัน รูปแบบธุรกิจแห่งอนาคต จึงจำเป็นต้องจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ที่เหมาะสม

๓) สัมมาปาสะ : รู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ

สัมมาปาสะ เป็นเรื่องของความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ โดยรัฐพิจารณาหางานเพื่อเพิ่มรายได้และความมั่นคงในอาชีพและดูแลสวัสดิการต่างๆ ประชาชน คือการบริหารงานให้ต้องใจประชาชน มีความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคม ให้ความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพในด้านเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม ให้มีความเจริญก้าวหน้า ในปัจจุบันมีการพัฒนาแต่ในทางด้านวัตถุอย่างเดียวไม่พอ ต้องพัฒนาทางด้าน

^{๕๙} E.F.Schumacher, Small is Beautiful, ⁺ จีวแต่แจ้ว เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ, แปลโดย สมบูรณ์ ศุภศิลป์, (กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๖๒.

จิตใจด้วย ค่านิยมและสังคมคนไทยประเพณีปฏิบัติที่แสดงถึงความเลื่อมทางจิตใจอย่างเห็นได้ชัดเจนหลายประการ เช่น นิยมความหรูหราฟุ่มเฟือย ยกย่องคนรวย โดยไม่คำนึงถึงว่าร่ำรวยมาได้โดยวิธีใด เกิดการแข่งขันเอาวดเอาเปรียบ ไม่คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม การเบียดเบียนเอาวดเอาเปรียบนั้นนอกจากจะเบียดเบียนกันเองแล้ว ยังเบียดเบียนรุกรานธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย เช่น บุกรุกที่ดิน ป่าไม้ แม่น้ำ สภาพธรรมชาติ ถูกรุกราน ยึดครอง ถูกทำลาย สภาพน้ำเน่าเสีย คนจนอยู่ในสลัมท่ามกลางตึกสูงอันหรูหราใหญ่โต สภาพความยากจนแร้นแค้นของคนในชนบท และสภาพเสื่อมโทรมทางสังคม อันเกิดจากความเลื่อมทางจิตใจมีมากยิ่งขึ้น ปัญหาที่ร้ายแรงกว่านั้นเยาวชนติดยาเสพติด จะต้องส่งเสริมมาตรการป้องกันยาเสพติด เช่นการให้ความรู้ข้อเกี่ยวกับปัญหาสิ่งเสพติดแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง รัฐต้องจัดสวัสดิการที่ดีให้แก่ประชาชน มีการศึกษาที่ดีและมืงานทำทุกคน เพื่อเป็นหลักประกันของชีวิต จัดให้มีการประกันสังคม ทั่วถึง แก้ไขปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น

การจัดเก็บภาษีอย่างฉลาดเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาให้สังคม กล่าวคือ ก ขยายตัวของเศรษฐกิจในประเทศสูงขึ้น ทำให้สามารถจัดเก็บรายได้สูงขึ้น จากผลการปรับเพ้ออัตราภาษีสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น น้ำหอม สินค้าแบรนด์เนม เบียร์ ยาสูบ สุรา และภาษีสินค้าที่ก่อมลภาวะทางธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ถือว่าเป็นต้นทุนที่สำคัญที่สุด รัฐบาลใช้มาตรการทางภาษี โดยให้ประชาชนบริโภคของฟุ่มเฟือยน้อยลง ซึ่งตรงกับนโยบายสาธารณะ การจัดเก็บภาษีสินค้าฟุ่มเฟือยให้มากขึ้น จะช่วยให้คนบริโภคสินค้านั้นลดลง เช่นเก็บภาษีบุหรี่ การสูบบุหรี่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เก็บภาษีสุรา ภาษีสุราจะเก็บจากคนที่ดื่ม คนที่ไม่เกี่ยวข้องกับสุราหรือคนที่ไม่ดื่มก็จะมีผลกระทบใดๆ ทำให้สุรามีราคาแพง หากประชาชนมีการดื่มสุราเพิ่มขึ้น จะส่งผลกระทบที่เกิดจากการดื่มสุรา เมาแล้วอาละวาด หรือขับรถชนคนมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นบ่อยๆเป็นการสร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นต้น อีกประการหนึ่ง ประเทศไทยประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติบ่อยครั้ง รัฐบาลใช้มาตรการทางภาษี ยกเว้นภาษีเงินได้แก่นิติบุคคล บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลเพื่อชดความเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องจากอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัยหรือภัยธรรมชาติอื่นที่เกิดขึ้น กรณีชาวนาและประชาชนทั่วไป ให้ได้รับเงินชดเชยจากรัฐบาลช่วยเหลือผู้ประสบภัย และเพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษีให้แก่ผู้มีจิตศรัทธาที่บริจาคเงินและสิ่งของไปบริจาค ให้ยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา เท่าจำนวนเงินหรือราคาทรัพย์สินที่บริจาค และยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มให้แก่ผู้ประกอบการสำหรับ

สินค้าที่บริจาคเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ มาตรการจูงใจทางด้านภาษีนี้ จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน และส่งเสริมการลงทุน ความเจริญเติบโตให้กับระบบ เศรษฐกิจของประเทศ การใช้หลักธรรม **สัมมาปาสะ** บริหารงานของรัฐบาลให้ต้องใจประชาชน มีความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคม ให้ความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพของประชาชน จึงเป็น หลักธรรมที่สอดคล้องในการใช้แก้ปัญหาของประเทศ ในอรรถกถากล่าวว่า สัมมาปาสะ คือ ทรง ฉลาดในการสงเคราะห์คน การรับสัญญาไว้ในมือของคนจน ยกเว้นดอกเบี้ยย ๓ ปีแล้วเพิ่มทรัพย์ ประมาณ ๑ พัน ๒ พัน เพื่อเป็นกำไร^{๖๐}

๔) วาจาเปยยะ : ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม

วาจาเปยยะ เป็นเรื่องของความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ พูดจาอ่อนหวาน ยืดเหนียว น้ำใจของผู้อื่นไว้ได้ เพราะทำให้ผู้ฟังสนใจสบายใจทำให้เป็นกันเอง ผู้กมิตร์ไม่ตรีไว้ได้ เป็นที่รักใคร่ ของคนทั้งหลายประกอบด้วยลักษณะ ๕ ประการ คือ เป็นคำจริง เป็นคำอ่อนหวาน เป็นคำมี ประโยชน์ พูดถูกกาลเทศะ และพูดด้วยเมตตาจิต ก่อให้เกิดคุณค่าให้แก่ตนเองและผู้อื่นความเป็น บุคคลมีวาจาไพเราะรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวตามเหตุการณ์ ตามฐานะ คือ เจรจาผ่อนผันตามวัย ตาม เหตุการณ์ ตามฐานะ ตามหน้าที่การงาน และตามความเป็นธรรม พูดจาอ่อนหวาน ชักจูงยกยอให้ ทำความดี และยกย่องในความดี ให้บริการและประชาสัมพันธ์ในสิ่งที่ดี เข้าถึงประชาชนให้เกิด ความพึงพอใจในการเสียภาษี ปัจจุบันไม่ว่าองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน ผู้บริหารจะต้องให้ ความสำคัญกับความพึงพอใจในงานของพนักงาน ทั้งนี้เพราะความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานทุก ระดับจะมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพขององค์กรโดยรวม ที่จะทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ การ พูดจาสุภาพเมื่อประชาชนมาใช้บริการ ต้องมีความรวดเร็ว ถูกต้องสมบูรณ์ไม่ผิดพลาด เจ้าหน้าที่มีเพียงพอดต่อการให้บริการเพื่อยกระดับสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงานของตน กับประชาชน ป้องกันการเข้าใจผิด ตลอดจนลดสาเหตุแห่งความขัดแย้งต่างๆ รวมทั้งการใช้กั ประชาสัมพันธ์เพื่อสนับสนุน นโยบายและการดำเนินงานขององค์กร สถาบัน เสริมสร้างและรักษา ชื่อเสียง ความนิยม ความเชื่อถือศรัทธา และความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนที่พึงมี หน่วยงาน

^{๖๐} พ.อุติ.อ. (ไทย) ๑/๑๔๐.

หลักธรรม **วาจาเปื่อย** ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อหน่วยงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดเก็บภาษี หลักการสร้าง ความพึงพอใจโดยใช้หลักพุทธพจน์ ในวาจาสูตร^{๖๑} ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ คือ

ก. พุดถูกกาล คือพุดถูกกาลเทศะพุด ถูกกาละเทศะ กาละ ได้แก่ เวลา เทศะ ได้แก่ สถานที่ ก่อนที่จะพุด ก็ต้องดูเวลาก่อนว่าเวลานี้เขาพุดเรื่องอะไรกัน เช่น เขาพุดเรื่องเกี่ยวกับการทำสาธารณะประโยชน์ ควรทำอย่างนั้นอย่างนั้น มีประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้ แต่กลับไปพุดตรงกันข้ามเสียว่าไม่มีประโยชน์ ถ้าผู้พุด พุดให้ถูกกาลเทศะก็มีประโยชน์ จัดเป็นวาจาสุภาสิต

ข. พุดคำจริง พุดแต่คำสัตย์ คำสัตย์ตรงกันข้ามกับคำเท็จ ผู้พุดคำเท็จย่อมขาดความเชื่อถือของคนทั้งหลาย ส่วนคำสัตย์นั้นดี มีประโยชน์ ซึ่งเป็นที่ชอบใจของคนทุกคนที่ได้รับฟัง

ค. พุดคำอ่อนหวาน ทำให้ผู้ที่ฟังเกิดความรักใคร่ ถ้าผู้นำพุดจาอ่อนหวาน ย่อมทำให้ผู้ได้บังคับบัญชานับถือ

ง. พุดคำประกอบด้วยประโยชน์ พุดคำ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ คือ เมื่อจะพุดแต่ครั้งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง เช่นพุดชี้ชวนให้ผู้ได้บังคับบัญชามีความขยันทำงาน โดยชี้โทษของความเกียจคร้านให้เห็นว่า ไม่มีคนนับถือ มีแต่ความเสื่อมเสียและชี้คุณของความขยัน อดทนทำงานโดยสุจริต คือ มีทรัพย์สมบัติ สามารถตั้งตัวได้ ไม่ลำบาก มีคนเคารพนับถือ

จ. พุดด้วยเมตตาจิต พุดด้วยจิตเมตตา คือผู้พุดมีเมตตาอยู่ในใจ ปราศจากดีแก่ผู้ฟัง ไม่ใช่ปราศณาร้าย

ในพุทธพจน์ยังกล่าวอีกว่า วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการเป็นวาจาไม่มีโทษและทำนุผู้รู้ไม่ติเตียน ดังนั้น ผู้พุดแต่คำที่ดี ไพเราะ ย่อมจะทำให้ผู้ที่ได้ยิน ได้ฟัง เกิดความชื่นใจ สบายใจ สุขใจ ทำให้คนรักใคร่นับถือ แต่ถ้าตรงกันข้าม คือ พุดชั่ว นอกจากจะทำให้ตนเองเสียชื่อเสียงแล้ว ย่อมกลับทำลายคนรอบข้างในทางอ้อมอีกด้วย ในเรื่องโคนันทิวิสาละ^{๖๒} ย่อมเป็นอุทาหรณ์ได้ดี จะเห็นได้ว่าการพุดคำหยาบคายและคำสบประมาทนี้ ย่อมไม่เป็นที่พึงพอใจของผู้ใด อย่าว่าแมนุษย์เลย แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ก็ไม่ชอบคำหยาบคาย ควรพุดจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ย่อมเป็นที่รัก

^{๖๑} อัง.ปญฺ. ก.(ไทย) ๒๒/๑๙๘/๓๓๘.

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.(ไทย) ๒/๑๓/๓๓๘.

ใคร่ของคนทั่วไป หน่วยราชการ หรือ องค์กร ที่ต้องติดต่อกับประชาชน จะต้องมีการ
ประชาสัมพันธ์โดยนำหลักธรรม วาจาเปี่ยม นำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในองค์กร เข้าถึง
ประชาชนให้เกิดความพึงพอใจโดยเฉพาะการเรียกเก็บภาษีจากประชาชน

หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักธรรมและวิธีการวางตน และการทำงาน
ด้วยความถูกต้อง ความเหมาะสม ความบริสุทธิ์ และความยุติธรรม เป็นการทำให้กิจการงานในอาชีพ
ให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ความเจริญและสันติสุข ของสังคมอย่างแท้จริง ทุก
หลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและในการบริหาร
ปกครอง เป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจึงนำหลักธรรมดังกล่าวข้างต้น
มานำเสนอ เป็นการสอดคล้องเรื่องการค้าขายและการจัดเก็บภาษี ที่เป็นเช่นนี้เพราะหลักธรรม
ดังกล่าวเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ เรียกว่า “สัจธรรม” ปฏิบัติให้เห็นผลได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป หลักธรรมที่เกื้อหนุนหรือเกี่ยวข้องกับการค้าขาย มีหลากหลาย แต่ที่
เด่นชัดที่สุดก็คือหลักธรรมที่ถือเป็นคุณสมบัติโดยตรงของผู้ค้าขายหรือผู้บริหาร ซึ่งได้แก่หลักทศ
ธัมมิกัตถะ, คุณสมบัติของพ่อค้า & ประการที่ว่ามา ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงหลักธรรมอื่นๆ อีกมากเช่น
หลักธรรมว่าด้วยทางเจริญและทางเสื่อมของหลักการค้าขาย, หลักราชพลี และหลักฆราวาสธรรม
 เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า หลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพค้าขาย
ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างเด่นชัด และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่
ได้ ซึ่งครอบคลุมถึงอาชีพนักบริหาร ผู้นำ หรือแม้แต่อาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันในสังคม เพราะเป็น
คำสอนที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลและสังคม เป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียน และมีคุณ
ภาพที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนามนุษย์สู่เป้าหมายสูงสุด อันมีคุณค่ามากกว่าผลกำไรในการค้าขาย
เพื่อแสวงหาความสุขในโลก เป้าหมายดังกล่าวคือการเข้าถึงโอกาสในการพัฒนากาย จิต ।
ปัญญาตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นเอง